

**CIHM
Microfiche
Series
(Monographs)**

**ICMH
Collection de
microfiches
(monographies)**

Canadian Institute for Historical Microreproductions / Institut canadien de microreproductions historiques

© 1999

Technical and Bibliographic Notes / Notes techniques et bibliographiques

The Institute has attempted to obtain the best original copy available for filming. Features of this copy which may be bibliographically unique, which may alter any of the images in the reproduction, or which may significantly change the usual method of filming are checked below.

L'Institut a microfilmé le meilleur exemplaire qu'il lui a été possible de se procurer. Les détails de cet exemplaire qui sont peut-être uniques du point de vue bibliographique, qui peuvent modifier une image reproduite, ou qui peuvent exiger une modification dans la méthode normale de filmage sont indiqués ci-dessous.

- Coloured covers / Couverture de couleur
- Covers damaged / Couverture endommagée
- Covers restored and/or laminated / Couverture restaurée et/ou pelliculée
- Cover title missing / Le titre de couverture manque
- Coloured maps / Cartes géographiques en couleur
- Coloured ink (i.e. other than blue or black) / Encre de couleur (i.e. autre que bleue ou noire)
- Coloured plates and/or illustrations / Planches et/ou illustrations en couleur
- Bound with other material / Relié avec d'autres documents
- Only edition available / Seule édition disponible
- Tight binding may cause shadows or distortion along interior margin / La reliure serrée peut causer de l'ombre ou de la distorsion le long de la marge intérieure.
- Blank leaves added during restorations may appear within the text. Whenever possible, these have been omitted from filming / Il se peut que certaines pages blanches ajoutées lors d'une restauration apparaissent dans le texte, mais, lorsque cela était possible, ces pages n'ont pas été filmées.
- Additional comments / **Text in Ukrainian.**
Commentaires supplémentaires:

- Coloured pages / Pages de couleur
- Pages damaged / Pages endommagées
- Pages restored and/or laminated / Pages restaurées et/ou pelliculées
- Pages discoloured, stained or foxed / Pages décolorées, tachetées ou piquées
- Pages detached / Pages détachées
- Showthrough / Transparence
- Quality of print varies / Qualité inégale de l'impression
- Includes supplementary material / Compr. du matériel supplémentaire
- Pages wholly or partially obscured by errata slips, tissues, etc., have been refilmed to ensure the best possible image / Les pages totalement ou partiellement obscurcies par un feuillet d'errata, une pelure, etc., ont été filmées à nouveau de façon à obtenir la meilleure image possible.
- Opposing pages with varying colouration or discolourations are filmed twice to ensure the best possible image / Les pages s'opposant ayant des colorations variables ou des décolorations sont filmées deux fois afin d'obtenir la meilleure image possible.

This item is filmed at the reduction ratio checked below /
Ce document est filmé au taux de réduction indiqué ci-dessous.

10x	14x	18x	22x	26x	30x
☐	☐	☐	☐	☐	☐
12x	16x	20x	24x	28x	32x

The copy filmed here has been reproduced thanks to the generosity of:

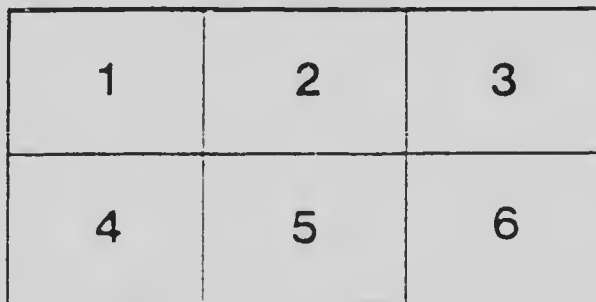
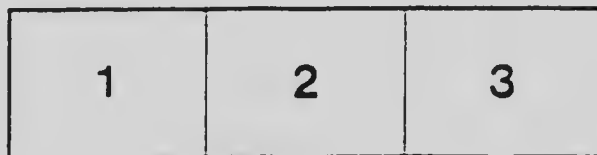
National Library of Canada

The images appearing here are the best quality possible considering the condition and legibility of the original copy and in keeping with the filming contract specifications.

Original copies in printed paper covers are filmed beginning with the front cover and ending on the last page with a printed or illustrated impression, or the back cover when appropriate. All other original copies are filmed beginning on the first page with a printed or illustrated impression, and ending on the last page with a printed or illustrated impression.

The last recorded frame on each microfiche shall contain the symbol \rightarrow (meaning "CONTINUED"), or the symbol ∇ (meaning "END"), whichever applies.

Maps, plates, charts, etc., may be filmed at different reduction ratios. Those too large to be entirely included in one exposure are filmed beginning in the upper left hand corner, left to right and top to bottom, as many frames as required. The following diagrams illustrate the method:

L'exemplaire filmé fut reproduit grâce à la générosité de:

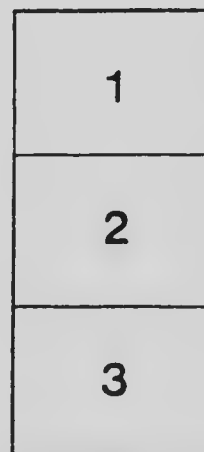
Bibliothèque nationale du Canada

Les images suivantes ont été reproduites avec le plus grand soin, compte tenu de la condition et de la netteté de l'exemplaire filmé, et en conformité avec les conditions du contrat de filmage.

Les exemplaires originaux dont la couverture en papier est imprimée sont filmés en commençant par le premier plat et en terminant soit par la dernière page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration, soit par le second plat, selon le cas. Tous les autres exemplaires originaux sont filmés en commençant par la première page qui comporte une empreinte d'impression ou d'illustration et en terminant par la dernière page qui comporte une telle empreinte.

Un des symboles suivants apparaîtra sur la dernière image de chaque microfiche, selon le cas: le symbole \rightarrow signifie "A SUIVRE", le symbole ∇ signifie "FIN".

Les cartes, planches, tableaux, etc., peuvent être filmés à des taux de réduction différents. Lorsque le document est trop grand pour être reproduit en un seul cliché, il est filmé à partir de l'angle supérieur gauche, de gauche à droite, et de haut en bas, en prenant le nombre d'images nécessaire. Les diagrammes suivants illustrent la méthode.

MICROCOPY RESOLUTION TEST CHART

ANSI and ISO TEST CHART No. 2

4.5

5

5.6

6.3

7.1

8

9

10

11.2

12.5

14.1

16

18

20

22.4

25

28.2

31.5

36

40

45

50

56.2

63

71

80

90

100

112

125

141

160

180

200

224

250

282

315

360

APPLIED IMAGE Inc

1653 East Main Street
Rochester, New York 14609 USA
(716) 462-0300 - Phone
(716) 288-5989 - Fax

ВОЛОДИМИР Б.

Латачки.

ОПОВІДАНС.

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ
850 Мейн Ст. Вінніпег, Ман.

Що кождий Українець повинен читати

СИЛА І КРАСА, повість В. Влннченка. II. часть: Як баба Горбулиха зробила страйк. — Ціна 25ц

РАЙ І ПОСТУП. — Одна з найкрасших і важнійших наукових розвідок. Написав Проф. М. Драгоманів. — Ціна.... 40ц

ВАРВАРА УБРИК. — Історична подія з другої половини 19-го століття, котра мала місце в Кракові в мурах кляштору. законниця Кармеліток. Варвара Убрик була замурована в темнім льоху через кільканадцять літ аж збожеволіла. Остаточно поліція ввела на слід і викопала тих «святців». Ся історія потрясаюча до глибини душі а перерхитавши її кождий довідає ся які то злочини діють ся по кляшторах. — Ціна 40ц

СТРАШНІ ТАЙНИ МОНАСТИРСЬКИХ МУРІВ подані Марією Момк, монахинєю якій вдалось втечи з монастиря. Се найцікавіша книжка на українській мові. (Перевід з англійського) Ціна сеї книжки 50ц

МАРУСЯ. (Повість). Написав Гр. Квітка Основяненко.... 25ц

Душа тут обновляється ся — писав Куліш — вбачаючи пишну красу дівочу і чисте дівоче серце. Се не Маруся в нас перед очима: се наша молодість, се ті дні святі, гриснопамятні, як і в нас було красно, чисто і свято в серці. Побачили ми себе в тії дівчині, чистій красою і непорочної серцем, мов глянули в воду на свою молоду вроду, — і як же то нам жити на світі схотілось... Зневірившись вьсому настю, тут ми йому дали знов віру — і здалось нам, що справді рай на землі був.

В НЕДІЛЮ РАНО ЗІЛЕ КОПАЛА. — Цьвилчайно гарне оно відане. Написала Ольга Коблянська. — Ціна 75ц

ХАТА ДЯДЬКА ТОМИ. — Повість з життя муринів в державах північної Америкы. Часть I. і II. 50ц

ДВІ ДОЛІ. Гарна повість Д. Мордовця. 222 стор 50ц

ПІМСТА ЗА КРИВДУ. — Гарна драма у 5-ох діях зі співами і тавцями з повісти Миколая Джера. — Ціна..... 30ц

RUSKA KNYHARNIA

848-854 Main St.

Winnipeg, Man.

ВОЛОДИМИР Б.

ЛАТАЧКИ.

ОПОВІДАННЯ.

Накладом Рускої Книгарні — 850 Main St., Winnipeg, Man.

P58501

125

125

На приходстві в Підлісках тиша. Сонячний жар пече, і біля приходства нікого не має. Конець жив, усі при роботі. Голодна собака скавучить на приноці, за роботою й забули її пагодувати. Все замерло — тільки, гляючи від приходства в діл, а там мов розрите муравлино: вештають ся люди, ростуть стоги, несеть ся пісня.

У такий жаркий день над берегом Стрия, що пливе через Підліски, сів місцевий парох Трясило з учителем. По довгій купелі гріли ся до сонця.

— Ходімо вже домів. Анжк приїхали з міста — прбмо вив перший парох.

— Мабуть їх ще не буде, вирочім вже ходім.

І пішли.

— А тепер, як заведу молочарську спілку зможу на хвилю спочати — говорив Трясило. — На хвилю спочати, бо ще много, ой много роботи, аж село буде подібне до людий.

— Ледво, чи й буде спочинок — відповів учитель. — Бо як лише спілка увійде в житє, будемо муєли єї наглядати, а приїде зима, треба частійше в читальню загостити, а далі вибори — усе щось нове! Усе повий батіг, щоби не заєнути.

— Усе якоесь піде — докинув по хвилі отець Трясило. — Добре, що ви у Підлісках, у вас знаходять мужики много ради і поради, а я помочи. Не так було за ваних попередників. Оден пняк, другий анальфабет, третій бояв ся власної тїни. Ішов я сам один, а відомо: оден у полі не воєк.

Доходили до приходства. Трясило приложив руку до очий і глянув на шлях, що тягнув ся між хатами, та зоба-

чив тільки вози, що хитали ся обладовані збіжжєм або сіном.

— Не видно! Ідуть поволн, з тигарем.

Двері від приходства були замкнені. Пані матка пішла з донькою в огород вибирати огірки, а сини-гімназійсти уже третій день були на прогульці в горах. Учитель і отець Трясило сіли в саді під тіннестою групою та й далі по вели розмову.

Оба були собі раді. Коли перед десятима літами прийшов Трясило у село, застав його занедбаннм, зубожилнм і сліпнм. Пані матка плакала, що дістала ся між таких люднй, але Трясило, усе сунокійнннй, не грнз ся. — Що тут по може грнзота! Роботн, робнтн тут потреба! — І нннї, по десятик літах, село змїнило ся, що й не рознїзнаси. Де колнсь ннннала ся посеред села велика корчма — нннї стояла читальня; поля, що колнсь були зарослі кукїлем і хабазом, — нннї хлнли ся від чнстого збіжжя. Перше все село шло за старостою — нннї гнали буком агїтаторів ворожнх кандидатів.

Перед двома літами прийшов у село учитель Розметашок, людина працьовннта й свїдома та віддана справі свого народа. У нїм знайшов Трясило помічннка й порадишнка, то й скорнннм кроком ннншла тепер праця. Один вів читальню, другнй склен, один каеу, другнй хлопців приготовляв до гімназїї, тепер вводили оба молочарську спілку. Тай учитель горнув ся радо до нароха.

Сидїли й розмовляли про хосен молочарської спілки. Від часу як постановили її завести, подібна розмова вела ся між нннми день у день. Та все знаходили щось нове, що потребували собі оновїсти... Пароховн здавало ся, що учитель ще не досить переконаннй і він числив, кїлька одна корова принесе зиску, в селї є тільки а тільки коров — чнстнй рахунок, кїльки знекас усе село. На те вказував знов учитель, що від тепер стануть господарі бїльну вагу звертати на нашну господарку, а вона лїпше оплачує ся як збіжжя — отже молочна спілка піднесе й господарку...

— А як часто мусять тепер ходити коло коров! Не то

що перше; стануть чисто ходити коло коров, і в хаті вже більша чистота — новий аргумент приточував Тряслю.

Серед тої розмови їй не спостерегли, як з поза хат виринули два воза, що вертали з міста з кружівками й пачищем. Біля приходу задержалися, проти них вибіг парох і учитель тай стали оглядати. Хоч оглядати і не було що: мантиї обвинені соломною й занаквані.

— Нічо не зіснувало ся? — спитав Тряслю.

— Нічо, їдемо поволі.

Перший погонич винув ізза назухи письма з почти й подав парохови.

Пан-отець переглядав усе скоро, аж його зір пав на якийсь урядовий акт з окружної шкільної ради. Скоро розгорнув тай став читати.

— Чорт би їх побрав! — пробурмотів.

— Чого така досада? запитав учитель, відвертаючи очі від воза на пароха Тряслю здвигнув раменами і вагаючи ся, подав письмо учителеви. Хвилию було тихо — парох слідив вираз лиця учителя. По хвилі стрінули ся їх очі.

— Мене переносять? ze względów służbowych?

— Як бачите...

Вози рушили до читальні, учитель і єввищеник остали на місці. Мовчки вернули до саду.

— Аджеж інспектор обіцяв мені в липні що я дістану тут сталу посаду, ще лиш конкурс мали тепер оголосити. Йі й не мав жаднівського слідства й за що мене переносять?

— За що? А чому ви не безхарактерні? Чому не „porządny Rusin”? — спитав з досадою Тряслю. — За се сталиб ви в коротці й директором. А ви й до читальні ходили зі мною тай до каси, загалом брали участь в роботі в селі — от за те й переносять. Чогож хочете? Чорт би їх побрав! Щобп потушили ся! — По хвилі додав:

Саме тепер, коли вас найбільше потреба в селі!

Хвилию снідли мовчки, оба задумані. Тряслю заглянув ще раз у письмо й докниув:

— Вас кинули до Лужка, то дуже в горах, щось пята

милі до залізниці... а три до'почти... Бодай показали ся!...
Цікавий я, ким нас тепер укасливають?...

II.

Два тижні пізніше, в неділю, по полудні, коло церкви бавили ся діти, як горі за церквою затуркотіла панська бричка, а дзвінки, як у колядників, задзвонили на усе село. Діти вибігли на шлях. Може онучкар в неділю заблукав ся у село? — Та ні — се їхали якісь три пані, одна старша, а дві молодші — доньки.

Мов наїджена качка заточувала ся жидівська бричка на всі боки шляху. Динель підкакував від землі до кінецьких губ і був їх, що не дають йому на старість спочати, а крила хотіли задержати колієс, щоб їх не трясло. На переді на вязаниці сїна, мов на першому поверсі, сидів рудий Жидок. З гори перехилив ся до дітей, висікав ніс, руку обер об мішок і снітав:

— Чусте, де тут мешкає сіомость?

— А ось ондечки, та велика хата — гукнули гуртом діти. — Вітів Гривко біжить тепер до сіомости.

— Вію! — крикнув візник і грубим кінцем бичівна почастував коні. І рушили з місця.

— Ізю, поправ собі хрестик, щоб було його видно, а ти, Біню, памятай і не підноси лівої руки, там цілком тобі пукло... І правої не підноси, бо ще також пукне, — говорила найстарша пані до доньок.

Кілька хвиль пізніше застукали об двері в приходстві.

— Прону — обізвав ся жіночий голос зі середини.

Увійшли біля стола сиділа пані-матка, студіюючи ку харську книжку. В четвер мав приїхати суджений доньки.

— Маю честь представити ся: Латачкова, вдова по ін жінері — казала пані, що увійшла — А то мої доні, тутешні учительки... Самі старали ся студі...
— Тряпцова — промовила й пані-матка, та так певираз

но, немов стидала ся того імені. По хвилі замкнула книжку і докинула:

— Мило мені пізнати — попросила гостей у сальон.

— Всечеснійший дома? Ми приїхали представити ся. Ще виправді час до науки, але треба оглянути школу, ануж конечно що направити.

— Муж має похороп, та верне небаром, — поволі відповіла їмость. Була троха перестрашена Привікла до спокою.

В кімнату увійшла Галія Тряснівна і на ново зачали представити ся.

— Ах, як дуже нам мило пізнати панну Галю — щебетала Латачкова, мов в кімнаті комар забрелів би вечірною порою. — Боже, які ми щасливі! Інтелігентний чоловік зустрінь ся на селі між простим хлопством і щдїс та гіпс мов цвіт на пустині. Тому ми дуже щасливі, що будемо мати таке мило товариство.

— Ой правда, то правда! — промовила й пані matka. — Мій чоловік демократ, але мені то дуже не сподобасть ся. Що то говорити: хлоп дикий таї годі, а ти за нього розбивай ся при виборах і накладай головою. На тій точці я ні коли з мужем не погоджу ся.

— Гірке житє на селі без товариства — тягнула далі Латачкова. — Як жив небіщик муж, було нам шакше...

— А чим був небіщик?

— Аджеж я казала! Інжінером, інжінером, ми мали й свою реальність, бував у нас староста, професори і доктори...

Пані-matka, яка усе мала респект до старости й рока ми хвалила ся, як був раз у ньої староста і хвалив сї каву — аж тепер спостерегла, що вона в сукні, яка добра на прицятє звиклих учительок — а не таких гостей. Тому скрутила ся і шветь у другу кімнату переодити ся. По хвилі каже й Галі змішити стрій — сама біжить в кухню та й велить налити на каву.

Пан отець вертав під ту хвилину з похорону й вступив на дорозі до школи.

— Повина, повинна! —

— Яка? — питав Розметанок.

— Я дістав нині повідомленс, що до нас приходить учительки, які зовуть ся Ізидора і Сабіна Латачківні.

— Аж дві?

— В тім то й уся штука. Уважайте: я вже три роки побиваю ся з громадою о двоклясову школу — навіть не відповідали на наші просьби й домаганя. Аж тепер, ні сіло, ні внало, присилають дві учительки тай розказують, щоб раз два, до тижня, постарати ся о приміщенс. А я, назбитки тим нашім, не думаю старати ся! — По хвилі снитав: — Як думаєте, що то значить ся, що їх аж дві іменували?

— Видно се протекційнички інспектора, не мав їх де подіти і тому отвірас другу клясу, для них — а не для села!

— Dixisti! І тому вступив я до вас. Може ви знаєте що про ту Сабіну й Ізидору?

— Не чув, не скажу. У нашім повіті таких мабуть не було. Не знаю, а може се які нові „малчонкові“, що йно зачинають службу. Не скажу.

— Мабуть добра не буде з того, ой не буде! Я чую вже се! — промовив парох. — Як мав вже раз ту такого, який в очі лестив, а поза очі відтягав людий від читальні. І що то мене не контувало, нім я позбув ся його! Біда, біда! Але, — додав по хвилі усміхаючи ся — біду треба пережити. Ви були вже в Лужку?

— Учора вернув в почи. Далеченько! Запедбане село. Та що? — гриз ся я дуже, що послають у закутину, та побачив і стало відрадійше. Не такий страшний вовк, як його малюють. Поля до праці досить.

Вертає Трясило домів, а тут і Латачківні його дожидають. Увійшов в кімнату і на Латачківні повіяло холодом від його лиця. Пані Латачкова сейчас представила себе й дошбок, досить голосно вимовляючи „вдова по інженері“. Отець Трясило кивнув головою, немов казав: „добре, добре, я чув вже то“... й сів біля стола.

— Ми приїхали лиш тому, щоб пізнати вас, всечесний отче каноніку, — вас, нашого будучого й певно прихильного предсідателя шкільної ради — щебетала Латачкова до пароха. — З їмостю ми вже добрі приятельки, як би знали ся роками. Вже й знаємо, що наша Галя згручена із паном Левицьким... Усе вже знаємо.

— Я не є жаден канонік, а простий пін з Підлісок — і звернув ся до жінки — дай каву, як маси. Я маю таку голу ву пабиту.

— Ми приїхали ще й тому, — вела далі Латачкова свою річ — щоб розвідати ся, як стоить справа з другою салею для науки. Інспектор казав нам, що він вже писав до місцевої ради й сая муєнть бути. Ми додасмо лиш то: ми хочемо близько.

— Близько?! — запитав Тряєнло — то най приїде і знайде! Таж ми три роки проєсли о другу силу, тому два мали ми навіть дві вільні кімнати в читальні, але не давали другої сили і тепер там молочарська снілка. Аж тепер чомусь захотїлось інспекторови — до тижня! Раз ми не масмо в бюджеті на те гроша, друге, щоб і мали, то на селі не мас чиншових домів, щоб до тижня винайти. Зрештою, чи я слуга інспектора, щоб на його розказ до двацять чотирох годни виставив школу?! Отже про „близько“ вже і бесіди нема!

— В такім разі конче треба збудувати, збудувати!!

— До тижня? Ха ха-ха! — сьміяв ся Тряєнло. — Таж тепер роботи. Тай казав я вже, що у нас на ту ціль не мас гроша. Одна хйба рада: учитель мас три кімнати, наї помістят ся у двох, а третю тимчасом відступлять на школу.

— Так знов ми не згодимо ся! Мої доньки посвятили своє житє для школи — а тут така їм за се заплата! А не казала я вам — звернула ся до доньок — не казала: ти, Ізю, йди на універзитет — пині булаб ти вже укінчена філософка, а тобі, Біно, чи не говорила я також: їдь до того вуйка, що в Відні є радником, він конче хотїв тебе взяти. Але ви обі наважили ся — а тепер гірка вам заплата!

— Певно, що ліпше було йти на універзитет, або до

зуйка радника у Відні — з притиском і з іронією в голосі говорив Тряслю. — Зде пані зробили, село не для пань. Тут треба робити. Шовки на бік — рукави закотити. Я виджу: пані делікатні — а на селі треба й дитині часом замилувати в голову.

— Ти зараз зі своїм демократизмом! — обізвала ся жінка.

Латачкова продовжала тимчасом:

— Отче пані коханий й любий, ви таки зробите, як ми просимо. Ще в місті говорили нам, що ви маєте в селі щоб меженій вплив, все хлопці зроблять, що дини хочете. Зробіть отже, о що просимо, щоб не віддавали ми одної селі і нікоду мали близько. Вам вистане одно слово шкнутити — усі послухають вас. А нам нікода одного покою. В нас будуть бувати. Мій муж був шкінсром, ми вели отворений дім, ще й тепер маємо багато знакомих, які нас дуже люблять...

Тряслю обставав при своїм, як унертий Русин. Він признавав konieczність другої учительської селі і сам просив о неї вже цілих три роки, та обставини, серед яких то стало ся змінювали річ у його очах.

— Як інспектор так пізно розпорядив ся — то най тепер сам знайде собі селю! — була його відповідь.

III.

По каві пішли оглядати школу. Хоч доньки були учительками і до них належала школа, вони мовчали, усе за них говорила мати. На переді ішов парох з Латачковою, за ним Галя з Латачківними, сьміючи ся йшли дівчата.

На селю до науки не дивила ся Латачкова, сі вся увага звернула ся на мешканє учительок. Школа була добра, та все таки тут спостерегла Латачкова відбіте важно, там заемаровану піч.

— Ой яка я нещаслива! — ляментувала своїм тоненьким голосом. — То все треба направити! Пан-отче пані любий і коханий, важіть таки завтра усеї покої вималювати...

Ми в таких білих піяк не можемо сидіти... Тай печі всі по-ші... тай підлоги пові треба дати. Паркетові.

— Усі печі добрі, поставлені тому два роки. — відносив Трясцло.

Ай де добрі, де добрі! Ось тут обійго!

Тай повала, понукала, завалить ся ще коли в почи і смерть буде нам всім!

— Сіж тільки ванно відлетіло, — відповів знов Розмеганок.

— Ванно, ванно! Ой Боже, паш Боже! Хтож нас похорас, як ми усі тут помремо! Ви, отче певно ні! — звернула да ся до предсідателя — бо дуже до нас ви неласкаві. Будьте ласкаві для бідної вдови і бідних сиріт... так Бог казав.

— Показую вам то, що є! — відповів з притиском Трясцло. — Масте охоту сировадити ся — так сировадкуйте ся, ні — вольному воля. Не мучте мене своїм балаганем. Вам требаб ще й цілу школу до завтра переставити, до кафляних печей може ще справити і електричне світло! А ми не можемо того всего зробити, отже вибпрайте.

Латачкова закусила уста. Сама не вірила в те, щоб все стало ся, як хотіла — та ходіло їй о те, щобні бодай тим показати свою виеність і своє панство. А потім і свою ласку: така у вас буда, а я, інкісрова, ласкава заменкати у вас... Однак Трясцло заткав їй уста: думала стара заявити, що не сировадить ся до такої школи — та аж ні то го тільки й жеде?!

Стали вертати. Тепер передом ішла Латачкова, живо розмовляючи з доньками, за ними йшов парох і учитель. Учитель сьміяв ся, позираючи на стару Латачкову і сі доньки — їх фантастичні строї та неприродні рухи.

— Добре вам сьміяти ся — промовив Трясцло і сцлюнув в бік родини Латачків. — Вам сьміх — мені хрест. Вже нині таке зачинасть ся — а що буде далі? Приїхала з міста тай думас, що на селі усі пляцком впадуть перед нею. От яке виходить! Щоби ще кожде село мало таку школу!

На приходстві пані Трясцлова вже зладила вечеру.

Латачковій се дуже сподобало ся, що їмосць так делікатно ходить коло неї. Пін — як пін, ще в місті їй казали, що пін-гайдамака, але їмосць така інтелігентна й делікатна, що їй не пізнати, що то Русника. І пані Латачкова розійшла ся до пані-матки.

— Їмоштуно наші кохані! На що ви робите собі тільки труду і заходу? Я відразу бачу, що ми будемо привітль-ками, бо такої другої, як ви, такої щирої й сердечної я й не бачила еще.

Засіли до вечері.

— Як сподобало ся паням у Підлісках? — спитала конвенціонально їмосць.

— Упереджувано нас, що тут не є гарно — відповіла Іза сим разом — але чи краса лежить тільки у одній природі? Чиж не важливіші є добрі сусіди?

— Не можемо парікати — лебеділа знов стара, очами мов шишльки, незіраючи на пароха — пинні дістали ся ми поміж найліпших людей, яких я бачила коли: між вас, веселішийшій отче і батьку пані ласкавий, що маєте Бога в серці і нас понапугете і вас, добродійко, наша покровителько ласкава! Боже, зішли їм царство небесне і потіху із дітми!

Пан-отець відложив вишки і глядів на Латачкову, як на акторку на сцені, учитель засьміяв ся сердечно — на всю хату і вдав, що кісткою дуєть ся, одна їмосць слухала тих слів з побожностю — мов евангелія в церкві.

Далі вернула Латачкова знов до того, як вмер єї муж, що був „інжінсром, інжінсром“, як староста бував у них: а далі стала розказувати, кільки то знаменитих партий старість ся о єї домі. Були там питомці й медики, інжінери й професори — й не зчєслив би уєїх нещасливців, що „муєїли“ дістати коша.

За матерню стали й допі щебетати. Загалом замітне було се, що як довго не було Розметанюка — панни мовчали. Тепер чомусь отворяли ся їм уста й вони говорили й говорили й говорили... — як фонограф в другорядній реставрації в торговий день.

— Налям, що привикли до міста, певно буде тут скучно? — думав Розметанюк.

— Нам ніколи не є скучно — відказувала старша Ізя. — Старасмо ся жити із людьми, а нема людей, жисмо з книжками та з тими героями, яких малює нам буйна фантазия постів: Се й ліпше житє, бо зтаклі люди на долині сліз і болю повні облуди й зависти—герої з книжок виміряні у хвилях патхіїня й тому убагороднюють нас. Ми з ними жисмо, тим більше, що образованє то одинокий скарб, якого не забере ні лихий ворог, ні огонь, ні вода, ні жадна vis major...

— Правду казала ваша мамця — обізвав ся Трясило — що вас шкода на село.

Пізно вечером вертали Латачки домів.

IV.

— Аж тут буде нам добре! — казала дорогою Латачка ва до доньок. — Їмость і Гали уже наші, а се найважійше. Треба буде нам масла, молока і иньних дрібничок, усе нам дасть наша їмостуня. Вправді дурна вона — та добра за те. То звичайно ходить в парі.

— Шін як неє, щоб лиш укуєнти! — замітила Біня.

— Се байка! — потішала стара. — У Руєннів усе чоловік сидить під пантофлем жінки. Він — гайдамака — тільки шині такий недобрій, що беруть помічника, а потім вона його прикоськає і він прихилить ся до нас.

— Але як там погапо! Не тонкієть та елеганція напує, а так звана простота. Яке там усе просто, некультурне — зачала знову Ізя.

— Так, так! І я то спостерегла — продовжала Біня — і вже до самого міста йшла оживлена розмова про прихочєство та його мешканців. В місті ждав на них простий хлєпський віз, вперед були пересіли ся на жидівську бричку, щоби „з парадю” перший раз заїхати до Підлісок...

— — — По відїзді Латачків пані-матка порала ся.

збираючи пачини зі стола. Трясило ходив задуманий у другій кімнаті

Мимоволі пасувало ся йому на думку порівнянє між Розметанюком, якого тратив — а Латачківними, яких діставав з ласки небес і пана інспектора. Розметанюк — чоловік характерний, що виїшов спід мужицької стріхи і хотів сплатити свій довг мужикови, який його виховав, і за те його перенесли — без слїдства очевидно — бо слїдство й не булоб нічо виказало. Того перенесли — а тих дали! Претенціональних, гордих та пенцирих. Трясило в гніві і слів не знаходив, якими їх змалювати! Відразу при пернім кроці, вводить пенорозумінє й сварку: і се най буде їм пове і те до тькня най збудують і печі най їм переставлять і повалу нову най дадуть і підлогу! Одні ворота остануть хи ба старі...

... Дობром то не пахне! Як вже нині був такий їх перний крок — то що буде далі? В Галичній кожний порядний чоловік мусить вести борбу як не зі старостою о вибори, то з повітовою радою о гроші — а тут ще й з учительками зачинай!

В кімнату увійшла жінка.

— Чогож ти задумав ся? Невно не хотять хлопцї твої спїлки, а я то відразу казала: не побивай ся див мужика — він того не варта.

— Чи я мінаю ся до кухні і твоїх коров? Або може в горники тобі заглядаю? Чогож ти дізеш не у своє діло?

— Ти нині такий образливий! Я жартом, а ти сварши ся зараз! Встидай ся тай уже! — По хвилі поспитала:

— А Латачки як тобі сподобали ся? Правда, що дуже інтеліґентні?

— Інтеліґентні? По чім жеж то судити?

— Інжінерівні — того вже досить. Інжінерівні, а не доньки якогось там кондуктора або сторожа, як то часом бувають учительки... Тай як одягнені!

— І то вже в тебе інтеліґенция? Тобі щоб патик одягнули у шовкову блюзу, хочби і під пахою роздерту, і сказали, що се донька інжінера — ти зараз зітхнеш: інтеліґент-

на і впадени на коліна. Щож то за інтелігенція, як Ізя реці тує фрази вибу́бнені на пам'ять. „Образованс то скарб, яко го не забере ні ворог, ні жадна *vis maior*“. Ха-ха-ха! Шко да, що ще не сказала „*vis capitai*“ — бо й се у ньої можли ве. Або та чванливість: „о мою Ізю старають ся адвокати, та Ізя не хоче... для ньої за мало образований... і професори, зікарї“... Ха-ха-ха! Ще шкода, що якого князя нема поміж ними. Або й ті дикі претенсії, щоб я зараз школу для них рестаував!... Скажи: тобі направду вони імпонують?

— Імпонують — не імпонують, але вони такі милі. Ти зараз усе критикуєш, береш самі кенські сторони, а я й до брі умію знайти... От Галя буде мати товариство... тай я бу ду мати із ким хоч поговорити. Ти все в селі та в селі — а я сиджу сама та скучаю, а так хоч розмовлю ся з інтелігент ною особою. Як не можу в одно приставати лише з Олено ю й Горниною.

— А я волю Олену або й Горнину як ту панську блигу!

— Який гарний капелюх мала Біня — хвалила знову Галя, що увійшла. — Таке велике струєнне перо! Як від дам ся і я мушу таке мати..

— Го-го-го! Того ще не ставало, щоб ти була малпо ю — говорив батько. — Знайте, що я не допущу, щоб ти, брехуниці були гостями в моім домі!

Замовкла жінка і донька — в душі у них своя думка. Їм обом дуже сподобали ся Латачківни. Трясило клав ся снати, а в другій кімнаті ще довго розказували собі мати і донька про елегантні строї Латачківних, їх білі струєнні пе ра, про сальонові рухи й жести та про їх велике образова нс...

На землю вже давно зійшла ніч. Крізь отворені вікна долітали на приходство звуки сопівки пастухів від коней, деколи обзивала ся в селі собака Та все те поступенно вти хало... все більше і більше... аж замовкло все село.

Замовкла мати і донька — на нині було їм вже доєнтъ. — Не спав лише один Трясило, а думав в одно про нових галапасів, що спадали на село.

V.

Два тижні пізніше їхали попри парохію вози з меблями Латачків, три вози, а в них всяка всячина: фортеп'яні і дрова, яскрава жовта софа, червоні фотелі, а з задку теліна лея зіле. Заглянула їмоєць крізь вікно з кухні і смитала мужиків:

— Самі пані коли, казали, приїдуть?

— Казали, що приїдуть в полудне залізницею. Гаврило вже поїхав по них.

На голову пані Траселової наїїла журна думка: приїдуть нічо не зладжне, а то мійські пані, звикли до вигод... вишадас, бо навіть і гоиче треба зладити обід і їх до себе попросити — думала пані-матка, росіт наставляючи.

...Але — думка думку доганяє — що муж на то скаже? Чогось він їм перад, чогось він дуже кривить ся на них... Мабуть тому, що все жне з хлопцями, то й ненавидить панів. Йому і в голові не може помістити ся, як мож жити із кимсь иньним — а не з Грицьком або Паньком...

„Але — нова думка думку доганяє — сказати йому вперед, що запросить їх на обід — зверенить! Лішне не казати, потім „якось то буде“. Звикне до них, бо чоловік — а селі до вєсього привикне... до крові, собаки — не то до пані Латачкової...!

— — Попри парохію переїхали Латачки. Пан-от-ць ендів в покою заглублений над рахунками склену. Пані-матка тихцем піле Галю, щоби попросила Латачків. Школа стояла ще порожня, щойно зносили хлопці меблі з возів, білящик стояла стара Латачкова, вимахувала парасолькою і все нищала: „Ой не заченить, бо коштує сотку... Ой стола не обійнєте, нів сотки коштує... Ой зеркала не стовчить, бо згниу на місці. Ой-йой-йой...!“ Панни енділи в школі, Ізя ходила по класі і сьпівала арню з „Фавста“, Біня зірвала... Галю звитала ся з інжінеровою й просила:

— Мамця кланяють ся низонько пані інжінеровій і просять дуже, щоб пані інжінєрова були ласкаві завітати до нас на обід. Мамця дуже просять.

— Ой Боже, мій Боже! І пощо тої субєкції? Таж ми все привезли зі собою, тільки пригріти! І росіл і м'ясо і печеню...

— Але мамця дуже просить і пані Івкієрова чей не погордять нашим домом. Нам дуже було би прикро.

Пані Івкієрова ще раз відиронуся ся. Гали ще раз допронуся, аж вкінці згодилася Латачкова. В голоє закидала собі, що робить таку „субєкцію“; а в душі була дуже рада: мила пані тоненьку гербоатку, тепер думала шити другу...

Кілька хвиль пізнійше зчинився в сїнях на приходу стві невольний крик. Пан отець скочив від рахунків. Думав, що се знов палить ся в комні — як се часто діється в при-детвах, зловив збанок із водою — а то в сїнях витастя ся жінка з Латачками. Пані-матка лебедить:

— Ах, що за щастє, щє пані завитали...

Пані щебечуть:

— Цїлуємо руці, цїлуємо руці...!

Стара нищить:

— Ми обїд привезли зі собою, але просите, годї відмовити. Ах і пан-отець! Цїлуємо руці, цїлуємо руці..

Аж на подвірю Бриєько зачав скавуліти...

— Ромцо, проси пані до покою - усьміхається ся їмосць до мужа. — Я зараз прийду. Проси проси, ще лиш курята оберну.

Тряєсло опинився ні в сїх — ні в тих, був рад не бачити їх у своїм домі — а тут ще й проси! Не привик був слухати жінки — а тут ніяково не просити! То й пробурмотів щось під носом і Латачки увійшли.

По добрій хвилі в кімнаті з'явила ся пані Тряєглова. На лиці здорова, червона, круглолиця. Як мак червоний відбиває серед ниви збіжа — відбивала й вона своїм здоров'єм від інших. І від мужа, що був як перець худощавий — на лиці блідий, над лщем зарисували ся глибокі похмури доли і зморщі. Відбивала пані-матка і від Латачкової, що виглядала мов одягнена в чорну сукню обналена коцюба, на якої вершку застромлено кругленьку поморщену диню — зі всього лица видно було одні горючі, хитрі очі. Від

бывала пані-матка і від власної доньки, що мов пустий ко-
лод була худовища і стрімка. Дивни ся на неї й боїи ся,
що ось переломить ся. В рахубу не входило панни Латач-
ківні, що були схожі на рухливих товстих коників, що ска-
чуть по траві — так і вони крутили ся — вертіли ся по кім-
наті, не можуть ніде знайти собі місця.

Засіли до столу. Пані стали розмовляти. Мовчав один
Триєнло: його душила атмосфера, у яку понав. До того ши-
ні мав тільки роботи, хотів скінчити якісь там рахунки —
і тут лихий не мав їх де згубити і своди педіє! В своїм до-
мі любив приймати гостей, та таких, що до них прильгало
його серце.

— Як він сербас — хмурила ся тичмасом Латачкова
— так він без вихованя, поважаня не має для пань.

З'їв тай привадував ся.

— Всечеснійший мають гарну бібліотеку — обізвала
ся Ізю. — Ах, як я люблю читати! Ми стараємо ся жити із
людьми, а нема людей, жиемо із книжками, тими скарбками;
ними збогачуємо пані жадні дуни. Жиемо з героями кни-
жок...

— Я чув вже то тамтого разу — втішно промовив Три-
єнло.

— Добре тобі так Ізю! — підхопила скоро стара, зна-
менито ориєнтуючи ся в ситуації. — Отче, ви ще делікат-
но єї бенгасте. Мене вона вже не слухас — усе в книж-
ках. Навіть в єї говорить про них! Се переходить вже вся
ке повіте, як та дівчина обтяжує книжками свою голову,
і тяжко зітхнула: — Боже мій! І що то було би з них обох,
колиб були ходили на університет! А так — змарнований
талан!

Пан отець, що з початку не був в гуморі, тепер став
підєрміхати ся. Вона як квітка — думав — чи так єї кинеш,
чи сяк, усе на ноги впаде! Латачкова розказувала тичма-
сом знов, хто старає ся о Ізю, а хто за Бінею вмирає. Пані
Триєнлова, яка з пієтизмом слухала усіх тих байок, заміти-
ла, що кождий чоловік має свої хліби.

— Та й я їм то кажу що див й елдую, щоби віддавали

ся вже раз — та що? Обі дурні, заелілені в книжках — не знають життя... Чекають лішних партій...

Скінчився обід. Пані розмовляли далі. Що правда що хвилі пригадувала собі Латачкова, що має ще інші розмаковувати свої річі, але стали говорити про кривих та про моду — пропала її робота, а сонічко стало клошати ся до заходу. Отець Трясило кинув їх давно, скучне йому пусте бабське меленє. Пішов в село до молочарні.

VI.

Вийшов Трясило за браму, проти нього шкандибав старий паламар.

— Пропу сіомости вмер Калуський, я йду по ключі від церкви, щоб видати хрест та світло.

— Так пагло?

— Інші кров його залыла, ходив до послідної хвилі. Зігнув ся, бухнули нерви тай пішов! Вона ще надійде, бо хотілаб, щоб самі сіомость ховали — а не польський.

— Добре, поховано. Йдть і видайте все з церкви. Я йду до молочарні.

Смерть Калуського пасунула Тряселови на гадку чимало сномнів, що вязали ся з хвилями, які він пережив в Підлісках.

Село застав занедбане, але зачав працювати і по кількох літах була в Підлісках читальня, крамниця, каса і веї горнули ся до нього. І дітний підготовляв до гімназії. Якось на пятім році постановив в сусідній Луці заложити читальню. Самі мужики приходили й просили: мали пароха, який збивав гроші і більш нічим не журив ся. Поїхав Трясило раз і другий, зібрав народ, зробив перші збори, як якось в тиждень котім просить його луцький дідич до себе.

— Я не противен читальні, борони Боже! А тільки мені не сподобало ся, що тут увійшли самі радикальні елсменти... Мені дуже лежить на серці добре руського народу... Тільки противен я сій одній читальні... Поза тим я дуже їм

прихильний... наш парід образусть ся, просвіщаєть ся... Лиш той радикалізм мене непокоїть дуже, тому прошу вас: розвяжіть читальню, яку самі завязали...

Трясило відповів так само делікатно. Він сказав, що для напа дідича він все зробить — крім того одного... Поза тим най дідич жадає чого хоче, він все буде старати ся зробити, що зможе, а лиш то одно... Йому дуже прикро, що му-снить відмовити...

Того року на весні наказав дідич призначити читальни-ків у двір на роботу — у відповідь зробив Трясило дідичови в часі жнив загальний страйк. І дідич потернів... Але й ді-дич не подарував свого, постановив ломити вплив Тряси-ла у самих таки Підїєках — вигворити партію противну читальні і „просвіті”. Людей знайшов кількох, двох-трох латинників, які в перше довідали ся, що вони Поляки, їм обіцяв дідич, що від тепер будуть їсти шпеничний хліб... Знайшов і старого віта та членів старої ради, яких Тряси-ло повалив при нових виборах. Головою сеї партії був Ка-луський, що саме помер. Хлоп як мур: одного хлопця возь-ме бувало в одну руку, другого у другу тай несе селом. І від тоді зачали ся в селі розбої. Зійдуть ся часом люди до читальні, на читальню посяплеть ся каміне, вибіжуть — ні кого нема... Вертають парїбки з читальні, на краю села, як би з під землі, вродив ся хлоп як мур, повалив уєїх і пез під землю. На весну розібрав хтось сїно... Всї знали, чия се справка, та за руки ніхто не зловив.

Нераз діставав Трясило листи з погрозами. „Не смій мішати ся тепер до виборів, не їдь в місто, бо смерть тобі бу-де!” — Сьміяв ся з погроз. Коли мені написано, що вмру в дїжку — чогож мав би я на дорозі умирати? їздив ще біль-ше — як галицький упертий Русин.

Два роки вела ся така борба. Оба роки мав дідич в Лу-ці страйк, оба не міг зібрати збіжжа — оба роки мав і парох нікоду, тут згоріло йому сїно, там бульбу хтось вимикав...

Була саме зима. Вертали люди якомсь в неділю з вечір-ні, як рознесло ся по селі між парубками, що Калуський з

кампанією не в корчмі. Обступили парібки корчму. Котрийсь ударив кулаком в вікно таї крикнув:

— Хруї! Остатя вам инї година!

З коринми вискочив Калуський, та парібки втікли, хотіли виманити усіх на улицу. Калуський пустив ся за ними. Один парубок втікав, посовгнув ся і вивав до рова. У тій хвилі глухий удар розніс ся по дорозі: грубий кіл Калуського спустив ся на його голову. Парубок зірвав ся, побіг десять кроків — закрутив собою млинка і знов грубий кіл спочав на його голові.. Від коринми до села текла річка крови по білому снігу, куди парібок втікав.

Калуський був вже в корчмі. Під коринмою пів села. Тоді вишав знов з коринми Калуський, за ним старий віг і коваль і ще двох латинників — і жид, використовуючи ситуацію, замкнув двері. В руках держав Калуський довгу лаву, широко опирав ся на погах і як стеблом замахував у пів коло, роблячи дорогу.

— На бік! На бік! — Як мухи від помела розбігли ся жінки й діти, парібки прискочили щоб зловити другий конець лави. Але тоді підніс Калуський лаву в гору і спускав на діл. Парібки прієли до землі. Замахнув в друге лавою з півколо, викрикуючи „на бік, на бік!“ — та поїд лаву просмикнув ся брат побитого і вбив Калуському під груди шк. Як підтятий дуб повалчив ся хлоп об землю. Усі кинулись тоді на нього і на його товаришів. Від тої бійки настав в селі спокій. Калуський лежав потім пів року в шпиталі і виїшов нібито здоров. Та все хорів, аж инї помер.

До инї був спокій!

— До инї! — думав Тряцло — а инї повий камінь унав на село...

Увійшов у молочарню. Послугач вимівав масло. Тряцло спостеріг, що не до ладу іде йому і робота, закотив рукави і сам зачав вимивати. Послугач стояв мовчки, по хвилі промовив:

— Шкода того навчителя. Перше було кого порадити ся; от і ту роботу було б мені показали, а тепер хто зна, що то ще буде. Як той казав: вибачайте баба! А що баба — то

не хлоп. Тай хто то такий цікавий вигадав, щоби баби вчили?!

— Певно, що кождому мусять бути прикро — відповів Трясило. — Взяли наше, а дали чуже. Але пережили ми не одну вже біду — і ту пережнемо! З тим треба погодитися! — говорив, бо то „погодити ся” зросло ся уже від давна з його тілом і душею. Конець-кінцем погодили ся з усім і його батьки та діди й прадіди — до смого покоління... Був не вдоволеній з відносин, серед яких жив — та щож? — погодити ся таки треба...

— А за що їх взяли? — питав послугач.

— Бо був наш — а не їх, от і все. Ходив до читальні і людий учив — для них се гріх непростимий, бо ж лише волюдіти над темним народом — дурним волом орати.

— Не по правді. Не дурно то розказують в казці, що неправда правді видовбала очі.

— Є дві правди на сьвітї — відказав Трясило. — Одна сидить в книжках, а друга у сьвітї живе. Та, що живе в сьвітї, то сестра сили. У кого сила, в того і вона. Та що нам з правди у книжках, коли сще нема сили?

Зі сїний виставив голову старий Опанас; ходив до склепу по тютюн. Чув, що щось говорять про учительок і заледь бєдїв беззубими устами, шипляючи:

— Тай я то кажу! Де-де-де! Вони делїкатні. Я видїв, як їхали і стали коло школи. Де в них сила, щоби вчити хлопські діти?! Їм на снацирі ходити поїд руки зі шандарми та зуби продавати. Де-де-де!....

VII.

Пізно вечером вернув Трясило домів. Латачків не було уже в парохії. Увійшов в кімнату і вналіп його очі на Галю, що стояла біля зеркала, викручувала головою та прилядала ся свому зачісови. А зачіс був у неї як у Латачківних: як би яка птиця мала піздити на голові, щоб вивести дванайцять мелодих — такий був зачіс.

— А то що? — спитав. — І ти вже їх малпуєш? Зараз перечени ся, як чесала ся першійше.

— Чиж так не сподобало ся татковн? То по повомодно му, фантастичному — так гарно. Мене інжінерівні научили.

— Зараз мені то гніздо з голови, щоб я і не бачив!

— А щож тебе то обходить? — запитала жінка. — Таж зачіс доньки належить до мене. А той дуже мені сподобав ся і тому просила я нанин інжінерівні, щоби єї навчили. Що ти розумієш ся на тім?!

— Я раз сказав своє і так має бути! Не її переняли ви зачіс, завтра переймете блигу, позавтра нещирість — неправду. Не бачите, що то шумовинс польської культури — ви, діти бідного народу, що волю має викувати для себе. Кудж ви лізете? Що тільки з міста і в подертім шовку — ви лани лижете й малюєте! Деж вані очі і амбіція?

— Шумовинс польської культури? Як то знала, що та кі дистинговані, інтелігентні та милі нані тобі не сподобаются. У тебе ідеал — як я то усе кажу — Грицько Нечесаний та Пацько Немитий. То твої ідеали — і деж тобі зрозуміти їх інтелігентних — дистингованих? — говорила жінка. Єї голос дряв, була ображена.

Трясцло лише здвигнув раменами.

— Я не буду зануєкати ся в диспуту, одню прийміть до відома: або сами пересташте з ними заприятювати ся, або як я їх ще раз побачу в своїй хаті — за двері і кінець!

Жінка подивила ся на него, плюнула і виїшла у другу кімнату — плакати. Знала, що в мужа все можливо... Дивак тай годі!

У другій кімнаті ходив задуманий Трясцло.

Була се людина великого гарту, ще більшої упертості. Був в силі як павук десять разів зачати спувати, а не вдало ся, зачинав в одинайцятє. Для него не було слова: розчарованє, на все дивив ся погідним, майже байдужним оком. — Пощо журити ся й клопотати ся наперед, ще час й потім! — говорив бувало. Але й потім, як не вдало ся задуманє діло, не гриз ся. — Гризотою й сумом муру не пробєши! Тут треба діла — і мов би й не було неудачі, зачинав на него.

Вихованок народовецької партії вісімдесяти років по переднього віку, коли ідеалізовано народ. Та прийшов на село і пізнав пронасть між своїми мріями і дійсністю. Пізнав велику невпробленість мужиків до суєвільної праці, пізнав як мужик ще не вмів відрізнити особистої справи від справи загальної, як мужик ставить вище добро особисте від загального діла. А консерватизм у селян, що зупинило кожне нове діло! То вельо вже знеохотило тільки одиниць, що в молодечім загалі рвали ся до „народної роботи“.

Трясило думав: запрягати ся мені в тяжкий плуг, чи з заложеними руками ждати, аж станеть ся чудо і машиною спаде з неба свідомість?

І запряг ся. Не було у нього нібуїшої фантазії — ні широкого полету — або хоч того, що зветь ся „лінійна натура“. Ні мрії про красну будучність. А справді як він був тяжкий плуг. Може й деінде булоб красне жити, може й умовини життя були декінні — але його не тягнуло кудиінде. Зжив ся з Піддівками й Підлісками були для нього веім. Нарікав часто на зле поле, на секатурі старости, на відношенні з луцьким дідичом і навіть подав ся був раз на лінійну парохію. Але прийшло перепроваджувати ся — роздумував ся тай таки остав. Махнув рукою; хто зна, чи там буде лініше, от лініше вже тут біду коротати... І далі остав — нарікаючи.

Суєди не долюблювали його. Як упорядкував своє село, став зайжджати і в суєдині. Тут заложив кацанови читальню, там при виборах перетягнув село на свій бік. З'їдуть ся бувало св'ященники на соборчик і парікають на нього.

— Сообрати мої і отці кондеканальні осудять отсе діло отця Трясила — говорив отець з Луки. — Я пан у Луці, як скажу, усе так ідуть! Бо я і село — одно. Отець Трясило приїхав в Луку і поза моїми плечима заложив читальню „Просв'іти“. Усеїй парод пішов уже за ним — тепер роздвоєне в селі. Я жадної не потребую України... Щож ви на се отче Трясило? Чи так казав Христос?

— На що? — шпгас підєрміхаючиесь хитрий отець Трясило — я шив тепер каву і не уважав. Не знав, що то де ме

не... Повторіть ще раз...

Повтарає сусід в друге, та вже горячіше. До него долучується другий і третій, що також позакладав їм читальні. В деканаті ще багато старовірців — усі наслідують тепер на Тряслю. Щиность ся сварка. Українці обстоюють за Тряслю, старі проти нього. Тут видало слово „навітчик Українчик“, а там „московський запроданець“. „ренеґат“. **Гамір, крик, сварня.**

Одни Тряслю — ані пари з уст.

По обіді засідає старша братія до карт — і далі клепають та дорікають Тряслюви. Та він уже не чує — він вже в Луці люструє еклен і в кулак сьміється. Словом розізлив ворога — ділом поломив йому ноги.

Не любили його й за те, що мало брав за треба. Котрийсь і скаржив його до Львова, що він неус мужиків, бо гчить на дурничку.

VIII.

Над селом спокійна літна ніч. Крізь відчинені вікна вдарило ся лагідне холоднаве повітря і приносило зі собою легкий шелест листя та шум води зі млина.

Тряслю лежав задуманий. Латачки і непорозумінє зі жінкою настроювали його погано. Особливо справа з жінкою непокоїла його. До тепер вона хоч і не розуміла його, та все була між ними згода. Усе тигнула жінка до панства і панських манер, вона хвалила все дивні добрі часи, коли в єї батька говорено по польськи і тим відріжнено ся від хлопа — шні між сьвященником і селянином і що до мови не має різниці! Колісь на празниках вгнали ся столи, а молодіж бавила ся й гуляла. Роками тямилі такий празник — а шні муж демократ і такі другі з'їдуть ся до него і мелють голодними губами про одну молочарську снілку й навісну повітову раду... Давно й імена були якісь панські. Самі Левницькі, Гошовські... а шні між сьвященниками що другий те Ханьк то Хомик, то Крутонос або хоч би і Тряслю! Празні часи! Вона й не розуміла, як муж міг в слоту їхати до міста на якісь там збори, або місто дати гроші на новий ка

целюх донці, послав на якусь там бурсу, хоч їх енци не були прецінь в бурсі, як там якісь бідаки...

Усе тягнула вона до панства та панських звичаїв, а що в селі не було панів, мусіла клонити ся до мужицтва, а що грошей не було, не могла своему „панству“ надати конкретного виду.

Тепер, як прийшли Латачки було відразу видно, що жінка, а навіть і донька хвлять ся до них. І справджуваль ся приповідка про шевця, що ходить без чобіт, про кравця, що має подерту одіж... Він боров ся ціле життя проти польського впливу і культури — а в його власнім домі знаходить ворог померте. Оце було що його гризло.

Хоч і потішав себе: Латачки були всего два рази в його хаті, сеж нічо ще не значить. Раз мусіли навіть бути як у предсідателя місцевої шкільної ради. Ходилоб о те, аби дали занобічн злomu, а сеж нічо лежного... Скаже жінці: таба моя воля й кінець!

— Та й чим таке Латачки провинили ся? Приходила инша ще більша добродушна думка. Саме передчуте й апатія, яку до них почув від нервної хвилі, нічого ще не значать. Що були людьми без глибокої думки, брехушцими та аристократами — певно, що зле, але ануж не будуть шкідливі?! Мійські — зжиють ся зі селом і може й змінять ся на лішше. Не будуть йому помічні — се певно та може й не шкідливі. А й се вже багато і се треба би прийати від них.

І як часто се дість ся у нас: витолкував собі все на добре.

— То треба ще подождати... Треба ще лішше їх спізнати... А нуж він обманув ся за першим разом і вони не такі морті, як він їх змалював?... Зрештою най будуть і такі, то ще не втікни, він позволи приглянеть ся їм, придивить ся їх роботі... а як буде шкідлива, він знайде ще час, щобі їх позбутт ся.

Оттак витолкував собі все і вже став годити ся... і що до Латачків був вже спокійний — на якийсь час.

— — — Скінчив Тряпело місячний обрахунок склепу й кинув ся до книжок. Цілими днями пересиджував над ієто рисою українського народу, що хвилі вишесуючи собі важ-

нійні події. Хвилями відсував книжку і привадумував ся. З поміж легіону імен вирішали виразивші постаті, які поклали його серце тим, що клали свої голови за добро нещасної „отчини”. Чув до них горячу прихильність і хилив чело перед ними. Приходили йому на гадку й постаті з грецької та римської історії, величаво прикрашені фантазисю — та див нього зимні і холодні... І почуте звязи з дивними героями підносило його серце в гору понад сіру буденність і підбадьорувало його духа. І в нас є давня — нам самим не відома і невідчута культура!

— А ти знов читаси того Грушевського? Так тими книгами погн поломив би — не то щоб їх в голову собі тарбанити! — казала їмосць, входячи. — І пощо тобі того? Не кажу ще проповіді — то твій фак, хоч і того тобі не треба, бо красно, дуже красно уміси говорити. — —

Минали дні за днями, чим раз більше привязував ся Трясило до роботи. Аж одного дня почував, що болять його крижі і паступає переселене. Тоді кидав книжки і йшов в поле, ставав за плуг і слав. На другий день молотив збіже, то знов копав в городі, аж одного дня зупинив ся серед роботи, сиправ ся на плуг і питав себе: Ого! Та чиж на те едно я живу на світі, щоб орати та молотити?! Прещінь і хто шьиний зробить сю роботу — а на мене жде шьина, якої хто шьиний не зробить. Гет від мене сатано! — і знов вертав між книжки, обчислював склеп, доглядав молочарні.

Не мало часу забирала й парохія, журба о діти, катихитуря в школі і т. д.

IX.

Поза плечима панотця надекакувала тимчасом жінка і донька коло Латачків. Коли панї-матка спізнала ся ближше з Латачками, побачила, що в них круто в грошевих справах. Усі майже гроші видавали на виставні сукні, канделюхи та давні довги. До того любили вони часто виїжджати в місто на всякі забави, які лише були. На ведене дому і їду оставало мало або й нічо. Вправді казала що хвилі Латачкова, що має трохи зложеного гроша, але то на посаг для

дошок... До того й кілька там того гроша?! — зарних кілька тисячок! Та за те, як чого не ставало до дому — доноси чала у пані-матки. Вчора „вийшла кава“, нині „забули у місті купити муки“, в четвер „масло заробило ся“... Пані Тря силова усе те давала — аджеж то пані інжінерова, тож годі якось відмовити.

Уродило ся в парохії одинайцятєро пацят, зазріла їх Латачкова тай каже:

— Імостуню ти моя кохана! (Вже казали собі „ти“.) І щож ти з ними зробиши, моя ти золота? Деж ти їх помістни, як більші підростуть, ти й місяця не маси!

— Продам, перед святами будуть дорогі.

— Продаш? То знаменито! Продай і мені одно, я зараз заплачу... кілька тобі дати? — але грошій не виймас. Пані-матка обміркувала собі знов в своїй добродунності, що то й не лицює брати гроші від бідної вдови, до того від пані інжінерової... І каже:

— Най буде вже й так, на розплідок, на памятку від мене.

Латачкова того тільки ждала й каже:

— Ні, я за дурно не хочу! Мені й ніяково так брати... І зараз заплачу... — як тільки буду мати гроші.

Що двох днях прийшла Латачкова і жалібно плаче:

— Імостуню ти моя кохана! Дістала я в презенті від тебе паці і клоніт мені тепер великий. Відки взяти мені муки, щоби його годувати! Порадь мені кохана імостуню...

І знов дала пані матка о що допрошувала ся Латачкова — дала, щоб не бачив того муж. Він драгливий, нервовий, готов ще зробити яку авантуру... Що там холова і мука — дрібне, сще не збіднію... До того се пані інжінерова і годі відмовити якось.

За то все відвдичувала ся Латачкова тим, що пані матці плела солодкі бакаляси й балиндаси. Мов тробадур сьпівала пані матці похвальні гимни.

— Імостуню, ти моя кохана! Досі я мала одну лише вірну праятельку — дідичку з Лісної Волі. Але ти лишна о ціліське небо. Ти й більше дистингована. Як би хто не знав,

що ти Русинка, навіть не спізнав би! Така делікатна, інтелігентна й любя.

То знов питаєть ся яким милом мисть ся кохана і-мосьть, що таке делікатне мас личко?

— Перше виглядала я ще гаріййне — відповідає добродушна імосьть — але від кухні і турбоот знемагає чоловік.

Латачкова прижмурує одно око і ємість ся лукаво, бож лице наїї матки — і слінній се бачить — цілком уже не делікатне.

— — Ще більше як мати піднала під вплив Латачків дошка. Галя не вдала ся ні в батька, ні в маму. Виховувала ся в домі маминих родичів і виросла на „дідову і бабину випучку“. Хоч мала уже 20 літ і була заручена — усе остала дівчаком, що не мав ні активності, ні енергії в собі. Як хто їй сказав, так думала й робила. — „Або я знаю? Як та тко та мамці скажуть“... — відповіла судженому, як розмірний осьвідчав ся їй.

— Як маю то розуміти? — питає. — Може ви мені не є раді?

— Ні, ні...

— Отже приймаєте мою горячу просьбу і мос до вас благанє?

— Як татко й мамці скажуть, я так зроблю. Перепрощаю, я зараз їх спитаю.

Батько називав єї мамалигою, що не кров — а воду мас в жилах. Суджений ідеалізував і підносив єї під хмаря, з нею мав бути — по його думці — знаменитий матеріал на жінку. Вона ні не тіпила ся, що вже мас „свого“, ні не плакала за другим. „Або я знаю?“ Як Бог і Матінка божа дадуть — так воно буде!... Одного бажала ще трохи бути ко-ло татка й мамці, щоб не розставати ся ізза чоловіка від сво-їх котиків та теличкк, яку їй бабка дарувала.

От і вона улягала впливови Латачків. Разило єї часом їх масне слово й бляга — але їй сподобало ся то, чога сама не мала: їх енергія в борбі о житє, перебіглість, шовкові стріи та заманшеті капелюхи, про які Галя могла тільки й мріти. Тай які рухи в них елегантні! І вже підчас другої ві-

зиги навчили її так само „гарно“ чесати ся, як самі чесали ся. По тижневи вмiла вже так само елеґантно класти ся і руку подавати, як вони. По двох тижнях стала перероблювати свої давні суконки — пізнала, що всі були не модні.

— — — Сидів якось напотиць над часописю, як увійшла жінка, кинула на нього й усміхаючись промовила:

— Пий четвер. ти обголив би ся нішї..

— Я? — від коли жив з жінкою, ще ніколи не приходила до нього з такими просьбами. — Поцож тобі того? Аж не їду нікуди, обголю ся, як все, в суботу.

— Не їдеш нікуди, але до ніколи їдеш на реліґію. І цож то так випадас? Цож подумають собі чужі люди?! Для самої елеґанції ти повинен то зробити..

— Ага! Туди стежка в горох — подумав і снитав: — тобі певно на се звернула увагу Латачкова?

— Ні... відки?... Я сама від себе... — Але було видно по її лицю, що муж відлив в саме серце. Бо й дійсно напаминала Латачкова нашо матку, щоб дбала більше про мужа. Щоб все був обголений, щоб мав усміхнене лице та щоб прийшовини в школу, ветунав на добрий день до старої Латачкової — бо й як се випадас: прийшов в їх дім і зі всіми не звитав ся?!

Догадав ся Трєско, що се пішло від Латачкової і на збитки їм усім постановив тепер усе ходити неголений до ніколи..

По кількох днях повідомила наїї matka мужа, що їде до міста.

— Про мене, їдь — відповів.

— Мені треба конче нової осїнної сукні... — докинула несмїливо.

— То купи собі.

— Але... я гроша не маю.

— Тай я не маю.

Мовчанка.

— Ану пошукай тай дай пару корон.

— Кажав, що не маю, вирочім ти маєш якусь на собі, гола не ходиш. Чогож хочеш?!

— Маю, та що як не модна?! Не маю в чім показати ся між людей, гірка моя доля з тобою!

— А деж то ти так буваш? У якого то панства буваш, що треба аж найновішої моди?

— Буваю, не буваю — але часом і до нас може хто зайти, як мушу мати, у чім показати ся.

— Показуй ся! Я знаю одно: в блакитнім склені я випен до шині з часу, як ще Геня віддавала ся та й годі заплатити, бо тих двох у школі. А ще як прийдець ся Галі справи ти весіле — голова сохне, як то поладнати. А тобі найновіша мода влізла в голову!

— Тобі все — мені нічого! Гірке мені житє з тобою! Ось така Латачкова, вдова, доньки учительками — а вона усе в повім і наймоднійшім. А я їмость, парохова із Підлісок — все в старім! Піду до божого дому, стану коло ших і лице мені зі стиду паленіс! Яка моя мізерна сукня проти їх який мій капелюх, яка парасолька!... І місто молити ся — я плачу... й плачу... Через тебе вже більше й не піду до церкви...

— То не йди — промовив муж.

Жінка усміхнула ся, погладила мужа понід бороду та й просила:

— Ну, дай мені дай... Потряси там свою Португалію і дай...

— Жінко, чого ти стала других малювати? — спитав нан отець, а чоло його нахмарило ся. — Будь самостійна. А то під впливом Латачків стала ти жити для одної форми, не маєш свої душі, а запозичуєш ся у них! Як низько ти падеш! Жий, як стан тобі позволяє... Жий повним життям, житєм душі й тіла. Житє своє виновни красивим завда неш, щоб слід по тобі остав. Возьми собі, Геню яку дрібну ціль: заглянь часом у хату мужика і зверни увагу на чисто ту. Роби се рік... два... три... лише у своїм селі. І будь самостійна. Роби добро, яке душа тобі каже і не диви ся на нікого.

Але жінка вже не слухала проповіді, яку муж говорив під впливом Толетого. Вона плакала вже в другій кімнаті на деснотичного мужа і неволю, в якій проживала двадцять і шість літ. Трясило вже й не звертав уваги на жіночі сльози. Жіночі сльози а весняний дощ однаково недовгі.

Жінка плакала, а муж пригадував собі, як пині рано стрінув його старий Утриско, що мав сина в сім'ї гімназистині. Старий стрінув Трясця на дорозі і ситав:

— Слава Йесу. А що мені робити пан отче?

— З чим?

— З чим? — зі сином та з отими во нашіми, що їх сюди печетий надійс,

— Або що?

— Добре мені або що? Приїхав тому чотири тижні син на неділю домів, треба було йому біля. А ті во виділи через вікно, що хлопень півроку тай до себе заманили! Ситали його через улицю, котра година, бо в них зінеував ся зигар. Таке придумали, щоби, розумієте, знайти зачінку. І слово по слові, слово по слові, заманили його в хату. А я вже лише дивлю ся, що то з того буде. Сидів у них через обід. — Щож, тебе приймали? питаю, як вернув. — Ая, приймали мене красно — каже. Я тому й радий, думаю, от доховав ся я вже такого сина, що й наші де нього лишнуть. Аж тут на другу неділю він знов приїздить — та вже до них прешто. Тоді мені прояснило ся, взяв я його на бік та кажу, щоб відразу перервати ту його млість. Кажу: сину, на що тобі того інтересу? На що тобі вже пині коханок? Скінчи вперед школи, а тоді я запряжу тобі коні в драбнястий віз тай повні драбини привезу тобі і не таких коханок. А він до мене остро: тату, не сьмійте ся з мене, не ображуйте мене! — Стик я, така моя натура, як не можна його остро, той я уже гладжу. Став я тай прошу: — не будь, кажу, мій сину лукавий, таж знаси, які я гроші на тебе вже видав! Я ходжу в подертій сорочці — ти в панськїм мундурі, я їм пісну бульбу — ти мащене мясо! І тобі коханок еще забагасть ся?! — Став він тай плаче. Але потім він знов приїхав, — а перед тижнем дістав я письмо від директора, що він цілком пога

по вчить ся в школі, а вчора він знов приїхав до них і каже мені, що кине цілком школу. оженить ся тай піде до філансів. А я його бучком та бучком, він в поги, а я підогнав його аж під Луку й кажу: марин мені до школи! І що мені те пер робити? — — —

„І з ними малаб приставати моя жінка і донька?! — думав отець Трясило. Хвалили ся, що старають ся о них ін жінери й доктори — а хваляють ся й сею клясею! Такі приятельки жінки? І приєхана в дуні обава перед Латачками будила ся знов.

І голос шентав в дуні: ти мужни позбути ся їх із дому і з села! Се одинока рада — щоби позбути ся їх! І спокій будеш мати дома і мир буде в селі. Позбути ся! Позбути!

...Але як?...

X.

Некористний вплив Латачків став о. Трясильови з часом спостерігати не тільки на своїм домі — а й в школі та селі.

Якось раз каже дітям на релігійї читати з катехізму.

І і-і-і — читала Безпалкова Варвара з першої лавки.
— Іс-іс-ісусе як був...

— Кого був? Читай ще раз — крикнув Трясило, що ходив по селі. Станув і вилялив очі в дівчину, що не вмiла на другім відділі прочитати реченя.

— Іс-ісусе- так був — поправила ся.

— Кого був? Як ти читаси? Поправ сі Миколо.

— І с-ісусе як був на-на зем-зем...

— Діти, а вам що такого? — питає здивований. — Та мтого року читали ви плавно, що вам тепер стало ся?! Чому тепер не вчите ся? Аджеж то ваше рідне — ви Русини — а не вмiсте по свому! Соловій по свому щечече, воробець цвiрiнкає по свому, тільки ви, виродки якісь — що з вами стало ся?

У клясеї стало тихо. Діти на піднесений голос Трясила випростували ся, складали заложени руки на груденята, а очі встромлювали в сьвященника.

— Так пані учать вас так еамо як тамтого року учив пан учитель?

В класі було тихо, а тільки Грощько з очами як шильтки, який хвилячки не міг всидіти тихо, підійс в гору пальця та й каже, усьміхаючи ся:

— Теперішні пані вчать нас лініше, як вчили! — учитель. Пан навчитель бив нас по руках, як ми по руськи зле читали, а пані шч не кажуть. Вони лінніі.

— Пані кажуть нам усє сидіти тихо — обізвав ся другий, — а самі або читають собі таку грубу книжку, або таки йдуть собі до мамн, а ми у креншкн бавимо ся... Такі добрі теперішні пані.

— Ми ще й сьнівасмо „Краковичек я цїнь, в Краковн сї родзів“... Ми вєї сьнівасмо і пані дуже хвалить нас за те і дають цукорки.

— А по вашому пані вас не вчат? — шгав здивований Трясїло. Вже кілька місяців таке дість ся в селі — а він не знав того!

— Чому би не вчили, — відповів знов якийсь хлопець — але вже по рідше, по рідше... Пані кажуть, що по руськи нам не треба, бо то хлопецька мова — а нам паньскої потреба, бо ми паньскої ще не вмїсмо. Пані так сьмішно говорять по руськи. Усє навиворіть. Кажуть: ваша всьє....

Діти бухнули сьміхом.

Трясїло стояв хвиляку задуманий, пемов не розуміючи, що дість ся кругом нього. Таї на його хлопецький розум се все було незрозуміле й непонятне. Сам був ширий і добродушний, то й коли часом заскочив його ворог своєю хитростю — у першій хвилі не розумів, як мож таке робити.

— Так се противить ся всякій етиці!...

Друга сторона не розбірала, чи се с етичне — щоб тільки було добре.

Так і тепер майже не вірив дітям, щоб правду говорили. Отже промовив:

— То неможливо, щоби пані вам сказали, що вам не треба по руськи, тому що се хлопецька мова. Ви певно зле дочули. Пані казали певно, що ви Русини і вам по польськи

не треба. Таж самі зважте: дома говорите по руськи, по руськи співаєте пісні, по руськи думаєте — і як вам не треба по руськи?! А польського вам пащо? До кого говорять по польськи ваші батьки і ви?

Ні, пані таки так казали, що нам по руськи не треба! — гомоніла кляса.

— То я вам говорю, що то є противно. І так ви паням скажіть, як ще раз про те зачнуть говорити. Памятасте? Микола, як масні сказати?

Микола став і прошенеляв.

— Плюсю пані я Люсин, по лоськи співаю, а далі не знаю.

Трясцло став далі учти, як мають казати.

При шийній нагоді заглянув у шкільний денник.

— Де є Остап Горішній? — питав, бачучи, що богаче вого сина не має в школі й не має неприсутности висечаної в деннику.

— Горішній богач, — говорити осьмілені діти — курри паням носить.

— Тай Долішнього увільнили й Варвару Кривого (Омелька, паням дали бульбу...

Колиб се було пригодило ся людині шийної народнос ти, що в його школі хтось такі засади голосить, хтось так постунає, той певно влетів би до учительок і зробив їм аван туру, а потім і се село збунтував проти них, тим більше, що те село мав за собою — і в цілім краю зробив би з того спра ву. Та не такий Трясцло.

В першій хвилі здвигнув тільки раменами, а потім: то скандал! Треба застановити ся, що з тим зробити...

Вийшов з кляси, стрів Латачківних, звітав ся з ними — і пішов домів думати.

— Треба поїхати до старости на скаргу — подумав. Хоч вже по хвилі гадкував: — годі так відразу, треба вне ред їм звернути на те увагу, може самі поправлять ся... Се булоб і неетично так відразу денунціювати, не повідомивши їх...

По обіді зайшов Трясцло в школу.

— Ох, Боже, які ми щасливі, що пан отець канонік хоч раз до нас загостив! Не погордили нашим порогами! — лебеділа стара Латачкова, простягаючи до Трясцла свої кістяті руки. — Яка я щаслива! На ване прийте зладила я горівку, якої й королева Ядвіґа не шла! Я зараз, зараз унесу, а ти Вінуню кібіцуй тимчасом до отця каноніка.

— То все нуєте — махнув Трясцло рукою. — Припадково спостеріг я, що діти зле читають, гірше як тамтого року. Чому се так? До того довідав ся я, що ви увільняєте дитий від науки. Як то може бути?

— А що ми тому винні, що діти самі не учать ся? — обурилася Віня. — Ми робимо все, що до нас належить.

— А хтож се казав дитим, що по руськи їм не треба?! — штав Трясцло. Його чоло нахмарило ся, а лице збіліло. Пани мовчали, а він продовжав: — Ви взяли ся ширити просвіту між руським народом, а самі нищите основу, на якій повинні будувати. Голосите, що їм їх рідної мови не по трібно! Ябжк отже та ваша просвіта, які видасть вона сво чі?!

— Як що всечесійшому не сподобало ся, прошу до инспектора! — відказала певна себе Ізя. — Ми вчимо, як нам велено, а більше нічо нас не обходить.

— Як би я мав йти відразу до инспектора, то сюди дармо не заходив би. Я мирно, по товаришески хотів звернути вашу увагу, що з такої праці не зберете плодів. А до инспектора я й сам знайду собі дорогу, без вашої поради.

— Пан инспектор був тут з початком року і казв, що переїе віден Розметанюка за се, що він обтяжував дитий наукою руської мови і історії... — говорила знову Віня. — Він більше брав, як плян того вимагає, а нам казав инспектор головну увагу звернути на польське, бо по руськи вже досить вміють...

— Инспектор вам казав, инспектором заслуноєте ся!... — кивав головою Трясцло. — Значить ся, иншої дороги потреба шукати. Бо так далі не сьміє воно бути!

В кімнату вбігла Латачкова, в руці калатала фляшко-

ю горівки, яку принесла з корнями й вимішувала тепер з медом...

— Школа перетворює товпу в народ, — потопув Трясило в думках, вертаючи домів, — школа веде до поступу і волі. А тут той екаро́ у руках таких інспекторів — таких учителюок!...

Інспектора вже знав. От в Свободі вже два роки побудована школа, тільки не можуть дійдати ся, щоби інспектор приєлав їм учителя. Оподі поїхав слободиський парох до інспектора по десятий раз, а той знов говорить, що нема учителя і час тепер ненаручний і се і те і те і се... — Сгомосьть, а підіть ви з ним на шво, — кажуть громадини. — Хто мастить, той їде! Поєдухав парох хлопського розуму і пішов мастити. Інспектор підшив трохи й каже: „Я маю й учителя, тільки мені не хочеть ся отворити у вас школи, бо як вже отворю, то мушу їздити на візницї, а то чотири мнїлі, зла дорога таї ще через воду!...

— Атачківні се тільки діти свого майстра. Чи їм за лежить що на пароді, серед якого живють, та на його освїті? Їм хіба одна журба, щоб народ дав свою терганицю, щоб пенсія була на першого! Вони тільки перце. А яке дмухас інспектор, — а тут треба бути хіба дубом, о який усе резбивало би ся!

То знов пригадував собі всю боротьбу, яку мусїв вести, будучи в Підлісках, боротьбу о найпростїйші річи, о які властиво й не повинно бороти ся! Дві сили стояли а тихих галицьких полях проти себе: темне село, що будило ся зі сну й бажало скинути ярмо — друга ще темнїйна, що бажала вбїти найгарнїйші пориви у самім зароді. О все треба було бороти ся: о читальню, склеп, касу... а про вибори вже й не згадувати!

Нині їде боротьба вже навіть о те, щоби в нашім селі. нашої вчили мови — щоб соловієви було вільно по соловіїному сьпівати!

І брала його досада. Поза занятими становими, поза родинними клопотами оставало троха часу, який бажав зужити на добро села — а тут уживай той час на боротьбу о

таку просту, зрозумілу річ, о яку і не повинен бороти ся в культурній державі...

...Вернув домів.

— Чого Ти такий блідий? Якби зіргований? — питає жінка.

Тільки махнув рукою.

— Певно зайшло щось з Латачківцями — думала Гали. — Татко так дуже чомусь їх не люблять, вийдуть в село іду посинтати.

Але того дня Трясило нікуди не виходив. Ходив по кімнаті і як птиця крилами об клітку — так він думками побирав ся.

XI.

На другий день прийшов до нього шкільний сторож зі скаргою на Латачківці... Він розказував широко, що зараз на третій день, як Латачки приїхали, стара зловила його, як ішов до міста позивати Івана Доліншого, що переорав межу. Тоді Латачкова просила, аби приєлав їй молока, сира і масла, а вона постарасть ся, що він виграс справу, бо вона знає всіх судіїв та всіх адвокатів... Повірив і став їй послати молоко, хоч сам мало має. Приїшла розправа одна й друга й третя — аж вкінці програв. Тепер просив, аби пан отець вдали ся за нього до пані, аби йому звернула гроші, бо він удавав ся, та ще його висварила.

То знов скаржив ся, що він отсе вже третій місяць обслуговує і носить їм воду, бігає до міста, ходить в село по сир та масло, бо мають малого дїтвака, що не подужає трем паням догодити. Уже третій місяць бігає коло них, а ще не має йому жадної заплати. Стара усе каже: на першого дістанеш! Тих перших було уже тільки, а він ще нічого не дістав! Тому він знов просив, щоби пан отець порадив, що має робити.

Трясила взяла лють. Не так на Латачків, як на дурного сторожа. Чому ж вони тебе не мають використати, коли ти сам даєш ся! Впрочім радив сторожови вдати ся на суду ву дорогу — посередничити не бажав.

— А все таки то характеристичне — думав — як вони натягають мужиків. Не тільки що село не має з них жадного хієна, а ще й видушують з нього, що тільки вдасть ся. І що за помисли: обіцнос протекцію в суді — і кілька місяців молоко за дурно!...

На кождому кроці велика біда з ними. На його дім поганій мають вплив... в школі учать зле... За Розметаюка — тепер не піде хіба жадеп. А що найважнійше: мужик не — тепер не піде хіба жадеп. А що найважнійше: мужик не в силі відріжнити особи учителя від самої школи. І як що вони провинять ся, то мужики скажуть: ось така в нас школа! Конець мусить тому бути!

Іншого виходу не бачив Тряєнло як той, якого уживали його батьки й діди і якого сам усе уживав: треба поїхати до старости ча скаргу. Правда, староста мабуть стане по стороні інспектора й латачківних. ...але й на старосту є лікарство. Поїду хоч би до намієника! — гадкував Тряєнло. — Вже не раз було, що він справив в обороні села від старости до найвиєших влаєтій, від повітової ради — до красового віділу. Справи, яких боронив, усе були чисті та добрі і він часом вигравав. Як прийшов до Підлієок, на місце давного хрупя віта вибрани нового, старий заложив протест і щось пять літ тягнула ся справа, заки Тряєнло добив ся, щоб поладнано справу. Але таки добив ся! З повітовою радою правував ся також кілька разів по кілька літ і та кож часом вигравав...

Тому й тепер рішив ся поїхати до старости і то не сам, а гадав зібрати і єввідомійших мужиків, що були членами шкільної місцевости ради... Се й лінше вражінє зробить, як так усі поїдуть...

XII.

Неділя. Осїєне сонце утїкло за гори, липаючи по собі багрян смуги. Кровю при заході залило ся сонце.

З приходства вийшов Тряєнло тай подав ся до читальні. Вже з далека було чути єспіви:

Течуть річки кервавїї до самого Відня,

Ой послухай цесарьку, які люди бідні...

На ліво при вході був склеп і там сиділо кількох господарів, розмовляючи. На право у першій просторій кімнаті зібрали ся парубки, дівчата та жінки. Було весело, одні жартували, другі співали. Трисило вішов у слідуючу кімнату; тут довгий стіл розкинувся через хату, біля нього сиділи старші господарі, пили чай таї покурювали люльки. Між ними усів і Трислю.

— Говорили ми тут уже про все — обізвав ся старший Ваврик. — І про панів і про жидів і про сїйного Гринька. а тепер йде наша бесїда про навчительки.

— І щож ви ввадили? — питає Трислю.

— Віда таї вже — продовжав Ваврик. — Перше мали ми доброго навчителя, що дїтий учив красно таї пам, старим, став пераз у пригодї, поміг не одному, порадив в бідї. Одні хлопці, що виїшли зїд нього — ший в гімназїї, другї письменні остали в селї, добром його споминають. А тепер кого ми дістали? Де-де-де! Тамтой був як вїл, добрий до вождої роботи, а то — мурнавий, однак. Підленькі — ой дуже підленькі.

Бувало положу ся в недїлю під грушою таї кажу Ми-хасеві: „па, читай газету“. А воно сиде таї себе че дрі-сонько-дрїбонько, аж серце розпїмасть ся. Тепер він у шк-лах, а молодший Івась тамтого року добре сїбізував, а те пер трохи забув через ваканц, а решту тепер все позабув. І книжки не хоче взити в руки, а все якесь цуєтє вшпївус.

Міркую я собі таке: по тім як борова виглядає, пізна-ти паслуха, чи добре коло неї ходить. Так і в школі по дїт-ваку пізнати учителя. Таї питаю його онодї: „Чи тебе, кажу, не бить панї, чи ти вдає ся вже такий підленький?“ Каже: „казали пам панї, що по польськи тобі конче треба — руського не конче“. Пішов я до них. „Як то ви, кажу, вчите, що дїтвак і газети не вмїє прочитати? За що я плачу податок?“ А та до мене як розвивить губу, булаб єще й зїла, лиця щом руський хлоп і потвердий. — Одні в полі не воєк, а громада великий чоловік, як той казав. Тому кажіть кождий, що хто має на серці, а чей дїбємо ся права.

— Буком їх зі села — обізвав ся Дуцик і сипошує на землю. — За що ми платимо податок? У старости, ні у шпех тіра не дібсмо ся права! Ми були в полі, а жінки — що на тім розуміють ся? Тому ми й не знали, що дість ся в школі. А там наші діти за паймитів, того послають до жида по цу кор, того в село по бульбу, а мого по воду, бо дужість має в руках. Кажу: не посл. Пішов він в школу і як йому казали поєнти воду, сказав: не казали мені тато. А тоді молодна вдарила його лінійсю по руці. Ще й каже: „ті, гайдамако, маси мене слухати“. Приходить до дому та плаче. Мой — кажу — а де твої руки, що ти не віддав? Хочеш, щоб те бе шапували — а сам за себе не вмисни постояти? Хтож иніі хлопа пошанус — як не сам себе. Тому конець мій такий: самі робім право!

— Правда: терни або бий — перебів Трасило, який і не був радий, що розмова такий бере оборот. — І я за тим. Як треба, то й я з вами. Та сим разом ще не треба. Поїдемо до старости і розкажемо все. Він муєнти словити наші бажаня, бо чиста наша справа. Не словить — тоді вже хіба нової дороги будемо шукати.

— А за що вона дїтвака мені побивас? Ой перейду, я ще їй дорогу — при своїм обставав Дуцик.

— Ми вперед делікатно з ними, а не поможе, вже тоді примірімо хлонський параграф! — говорив знов дяк Данило. — Кажіть газди, хто має від неї яку кривду, щоб знали всі про те.

Хвильку було тихо. Перший промовив Перешлиця.

— Весієє є на те, щоби веселіти ся, похорон, аби плати, а рада, щоби говорити. Тому не гнївайте ся: як має не влад, то я його назад. Мій перший пункт такий: мій брат пішов оноді до пані на скаргу, що ваш дїтвак, кумо Михайле, вер на нього грудкою, як ішли до школи. Пані учителька питає; а що то значи „вер“ а що то „грудка“? Там той каже, що мій брат зачав перний, бо хотів єго друлити з боканю, а та знов: а що є „друлиць“, а що то „бокани“. Дїтваки підхопили тепер тай вишукують самі такі слова, що то уживають бойки з Угор, що йдуть до Гошова на від-

пуст. Або возьме дїтвак тай слово на виворїть виверне й ще в двос завяже тай з тим їдуть до пань. То є мїй перний пункт, що по руськи вони не уміють. То як вони можуть навчити дїтний, як дїти мудрїйші від них? Кажїть панове господарї.

Господарї похивували головою і він говорив далї:

Мїй другий пункт є той, що за маслом й молоком увільняють дїтний від школи. Безилко дав за службу та за свого дїтвача кілька горнят масла — тай мають тепер бенькарти ва канц до самої смертї. А деж то таке мож робити? Може нав староста і винайде де такїй параграф, то вже будемо знати, чого нам держати ся. Люди, як то може бути?

Третий пункт і трета позиція, що попередник учив і старших, а з тих який хосен? От я вернув з війська тай ходив часом до наша навчителя Розметаюка, а він дав менї книжки тай показував на них — а ті яку дадуть нам науку? Простїть панове громадо, що говорив я так довго, а тїлько про ті три пункти умїв вам сказати.

— Тай від дїтний беруть вони податок — жалував ся Грицько Настух. — Нї зоншта, нї „волу ка” не може сам дїтвак собі кушити, а все має у них. Послухайте далї: в скленї бере за зоншт два новї, у них ясьць двос. Боже пока шїє! А куди їде та надвизака? — їм у кишеню! А пагла що би їх ввїла! Новий податок кладуть на село.

— Добре вам так, навчили ви панїв на дурнички споконвіку — тепер маєте! — говорив Бойцун. — Був я в Прусах на роботї у одного шваба цїлих два роки. Розказую йому пераз, як в нас тернить народ — а шваб усьміхасть ся! Дурні усе терлять! Не диво, що тяжкий ворїг хоче над вами панувати — та бїльпе диво, що ви піддали ся йому. В нас — каже шваб — убилиб комісаря на мїєцї, як би взяв ся шахрувати при виборах — а ви терните, чомуж він і в друге не має шахрувати?! Вернув я і виджу, що то усе прав да: сам народ наставив пїню у ярмо, тай ще й брїчить, що ярмо тяжке! А пївлїть тих навчительок під Пруса — там зараз будуть вони инакші, бо Шваби зараз носа їм утруть.

Значить ся: виші ми самі — не любимо волі — кохаємо ярмо!

— Дивіть ся на те, що дість ся кругом вас. Кажали вам в школах, що тихе теля дві корови есе! А ви віріте, бо не коргить вас піти до стайні та й придивити ся, чи то правду написав той, що книжку укладав. Загляньте, а побачите, що то цілком противно: спокійне й одної корови не внесе, бо неспокійне його віддуцькає, внесе свою порцію, ще й другого підоссе. Або насипте зерна дробю таї дивіть ся, що то буде. Качка має широкій дзьоб і кривдить курку: курка дзьобає по одному зернову — качка аж давить ся. Прийде когут таї ковне качку дзьобом по голові і качки вже нема. А скажіть, котре з них спокійніше? Качка — чи курка, когут — чи бачка? Книжку укладав когут; він хотів би ще більше зерна відбити у качки й тому написав: спокійне теля дві корови есе!

Тому я таки за Дуцлком. Правда, як викинемо їх, прийде військо та й схоче нас стріляти, та ми виїдемо і груди наставимо під кулі: най бють нас за правду свьіту. І слава піде про нас на веїй свьіт, що вмерли за правду, — й та слава темним отворить очи, видним ще більше дасть сонця і огню. Задне все передньому лавка. Як ми зробимо що доброго, то вані діти вже сядуть на лавку, бо ми ще стоїмо. Я перний наставлю свою грудь — най слава піде по веїй Україні!

Думки ділили ся на двос. Старше покоління вірило в те, що правда схована в наші старости й памістника, молоде не хотіло піти опором, бо „правда умерла між нанами“. Молодше говорило про те, що свою грудь наставить під багнетц, щоб слава пішла по веїм свьіті... Ріжниця зазначувала ся вже пераз. От хоч би й недавно в справі Калуського: старші й Триєнло сваржили його до суду, їздили на розправу і правди не знайшли, парубки не вдержали й пожом його пробили. І настав від тоді спокій і була правда. Отець Триєнло бачив, що молоде покоління коротине і ліпше розривило ся, голосно піколи того не казав — в засаді — як слуга Христа — був противний такому полагодженю справи.

І пшії зарисувала ся ріжниця.

Добродушному Тряслюви виділо ся таке просте й зрозуміле: Латачки не добре вчили, їх гнали на село був поганий — то й як міг староста не забрати їх? Він вірив в те, що бореть ся за чесну справу і муєть виграти. Се таке просте й ясне, що й дивно було йому, як могли мужики говорити про насильне вигнання Латачків, про багнети й славу по всій Україні...?!

XIII.

Ще вчора королева Осінь проходжувала ся посеред стогів жовтого жита і рясної пшениці, густих лук високої отави й дерев, що гули ся від рясного овочу. Прокинула ся пшії — а жовте жито й рясну пшеницю украв чоловік у свої етодолі, трави покосив острою косою, а дерева обтрус з густого овочу. Загнївала ся ограблена королева — дмухнула вітром і снінула холодною зливою, споглянула на гори і гори жовтим покрили ся листем. Сїла Осінь тай задумала ся на пустих швах, що далі їй робити — сї думки імлюю етедїли ся по швах і листе обпало з дерев. Підвила ся птахом понід оловяне небо, струєла облак і сніг уквив землю.

Білими швами сунулись сажки в Підлісок у місто. Се їхав Трясло і Ваврик, Данило і Пристай до старости зі скаргою на Латачків. Сидїли мовчки призадумані. — Тряслюви тиєнуло ся на думку: а що тоді буде, як староста стане у їх обороні? Во й сього можна сподївати ся... Але сю думку відганив від себе...

Коло девятої були в місті. Старости ще не було в канцелярії. Нічо дивного. Ось такий селюх зірветь ся разом із курми і гонить ся до міста, не знаючи, що паші по добрих забавах в тїм часї ще продрімують ся. Тряслюви се не сподобало ся. „То я міг встати рано і вже сюди приїхати, а він не може встати з ліжка?“ — Та мариний був його гнів. Враз з мужиками уєїв сунокійно й ждав. Підеш до міста за орудками, а той скочить на пару хвиль до канцелярії і знов пропав як камінь у тоню! Уєїв отець Трясло тай задумав ся, ду

мав про ячміннь, який иній молотили, згадав і молотільників.. Мужики сиділи мовчки, приглядаючись писарчукам, що молотили пальцями на писальних машинах.

— Адить, яке це мудре — промовив Ваврик до товаришів — тут кламцяє пальцями а там уже готове йде! Не дурний відумав.

— Ет, — махнув рукою Пристай і сльопнув. — П'єте той то колієс, що ним пани їздять. Ніби то мудре, делікатне, а панські ноги на колієсю махають як і вані, коли йдете, одні — вибачте — панський зад, що видно їде, а вані їде. А тут і тої вигоди нема. Перше писав — а тепер кламцяє, як би душа з нього виходила! Панські забаванки, аби не було скучно.

В тій хвилі перенесло ся по канцелярії протяжкіє: пет! — і настала гробова мовчанка. Зазрів котрийсь крізь вікно, що вже йде! Чути було тільки ковтанє об гүзники машинові і — завертний віддих. По хвилі увійшов — чоло захмарене, грубенький живіт, топесенькі ноги, що здавало ся ось-ось дуснуть під грубою барилчиною, яку двигали. — увійшов, оббіг усі бюра, чи всі урядники працюють — зі всіх кутів, як потягнені пинурком, усі зривали ся, шурали ногами й кивали головами, як стадо коний у літню парну днину. Щось муркнув під носом, кивнув головою і що-й-но тепер спостеріг панотця.

— Найшокірїйїший слуга отця канонїка. До мене?

— Так, пане грабїю — відповів отець Тряєплю.

— А ви? Чого? — остро сунтав мужиків.

— Ми з панотцем — відповіли кламяючись мужики і складаючи палиці при дверях.

— Прощу! — зігнув ся у двос, скривив голову, руку як дороговказ витягнув вперед і показує на двері. Панотець не хотїв однак їти першим.

— Ви гїсть — і другою рукою тичь на канцелярію. Увійшов парох, за ним уважно проїхав ся і староста. перемов бояв ся, щоби не зачіпити об двері животом. За ним увійшли й мужики. В канцелярії усів, ногу заложив за ногу,

поправив цвікер, панотцеві показав рукою на друге крісло і снітав.

— Чим можу служити?

— Приїхали ми до вас, пане грабйю, яко члени місцевої шкільної ради зі заложенем на панні Латачківни — за чав Тряєпло.

— Ага Латачківни! Знаю, вони учительками у вас. Ну й щож там вони? Прошу, — перемістив коліна тай слухас.

— Зле — каже парох тай розказує, що нічого вони не учать, що самовільно дітній звільняють від школи та що але обходять ся з людьми — село деморалізують.

— Овва! Такі дрібнички! — подумав староста. — Я думав по понівськїм лицї, що знов може кого вбїли, а то така дробина! Добре роблять, що так вчать, на що менї у моїм повіті ще бїльни гайдамаків?

— Дві справи ви порушили — промовив, як скїнчив отець Тряєпло. — Справу панї Латачкової і її доньок. Панї Латачкова не підлежить моїй властї як предсїдателя шкільної ради і доньок не можу за неї карати. А що до доньок, хто знає, чи то усе правда? Не вас осуджую о неправду, але се певно мужики вас але поїнформували, бо то переходить вже всякі понятї — жисмо в часах, в яких радикалізм і анархізм перейшов і в найнижшї веретви. Вони Польки тай тому певно хлони їдуть проти них. Я знаю вже то...

— Пане грабйю, я подав факт і свїдків, час і годину, коли що стало ся.

— Так, так... перше не запримітив я сього. Але коли то все правда, я не буду сторожничий. Я так їм змію голови, що до суду-віку не забудуть того! Бож менї прецінь на тїм дуже залежить, щоб никола у моїм повіті була взірцева. Я думаю, що то вистане. Чим бїльне ще можу служити?

Пристай уклонив ся старостї глибоко і снітав:

— Перепрашаю вашої ласки, але як то панї староста будуть їм мити голови?

— Як? Дословно, дословно... при перній ліпшій нагодї, як тільки їх стрїну, я так їх збепитаю, що стямлять собі

мене до самої смерті. Ой дам я їм науку, дам!

— І то все? То все за всі їх лайдацтва — обрушився Трясило. — А скажіть мені, наче грабійо, що булоб учителєви Русінови, коли би й полєсину того змайєтрував, чого вони допустили єя? Що більшого зробив Розметюк, що ви його перенесли?! Ми просили і ще раз просимо, щоби пан грабйя їх собі забрали. Ми платимо кровавий податок і тому жадаємо доброї школи і добрих учителїв, з яких і село мало би хосен.

Староста заложив руки в кишеню, вишпав живіт і снитав:

— Чим більше можу ще служити?

Картина, що тепер склала єя, падала єя під кнєть маляря: з одного боку стояв переможець, гордий своєї єнєли, на глиняних ногах, його лице єсьміяло єя і було вдоволене — здругого боку „хлопи і ніч“ стояли з похиленими головами. Трясила проняли пересердем останні слова старости. Жаль і злість єтєкали його горло. Було тихо. — Стояли обі сторони, дивлячєсь на себе.

— Я питав, чим більше можу ще служити? — снитав знов староста.

— Нічим — відповів Трясило збираючи єя до відходу. — Упереджаю вас тільки, що може бути зле, як ви лайдацтва попраєте — сказав і думка шибєнула в його голові: А може я сказав за много?...

— Ви єтєраєте мене? — єсьміяв єя староста. Забуваєте любий отчє, що в мене є жандарми й баєтєти... І я ні вас, ні ваших хлопів не бою єя.

Як буди коло дєрєви, староста докшув:

— Будьте єпокійні, я перекажу єє єєнекторови і він все розєлєдєть.

Мовчки виїшли довірєники. На самім долї промови тихцєм Приєтай до других, що Трясило чув:

— Адїть! Таки правду казав Дєцйак. Жєни буком єай уже!

— Ає! Бо й хтож то чував, щоб крук крукови єко видобав...

Тряслю чув се і мовчав. В його душі відзивали ся давні рани, що вже, здавало ся, пригоїли ся. Прийшло йому на думку, як вилетів з гімназії за читанє українських книжок. А потім як старав ся і презенту... Старий шляхтич, що жив з утриманками і мав свій гарем, поклепав його по раменнї. "Dobrze księżaniu, wyście spodobali mi się... jeszcze tylko mi szę dowiedzieć się, czy nie jesteście radykałem". А потім як закладав читальню і склеп... Вибори... — усі давні пошкоєня пробуджували ся і рани ятрили ся в гніні...

XIV.

— Мос почтеніє! А ви куди премудрий Соломон? — почув Тряслю за собою. Оглянув ся, а се отець Полещанський, давний знакомий. — Вихованок 60-их років, усею надію на підвищенє пароду покладав на Росію, хоч останніми часами інстинктивно старий хилив ся до Українців. Боліло його безмежно, що раз передав тисячку корон тяжко зложених на якусь партійну ціль а ті гроші десь стоїли ся... З другого боку бачив, що Українці збирали сотиками і тисячок доробляли ся. І от старий в думках все ще ждав спасенія від Росії і все ще пнеав етимольогією — але говорив, що він Малорос, коби лиш не та куцохвоста фонетика. І гроші давав на „малоруські цілі". Тряслю досить смішав тизував із ним.

— От — куди ви? — питав старий, а його губи трясли ся мов від морозу, руки дрожали, а очі слезили. Обтирав їх що хвилі дрожачою рукою. Став Тряслю тай розказує.

— Латачки... Латачки...?! Знаю їх відкись. Стара голова... не одну людину бачив, усі вже помінади ся в голові... Але Латачки... Латачки... Ага! Уже маю: так вони були в моїй прилученій! Тому три роки.

— Хтож вони? Та наші Ішкієрова та її доньки? — запитав Тряслю.

— Ішкієрова? Так вам представили ся! Та певно, що так, коли кажете — і старий засміяв ся, покійуючи очима. — Таж її муж був простим будівничим, міщанам в Калуші будував хати, шони, мости. Ходить до Козловського

на шиво, розкажу вам більше.

Сіли тай говорять.

— Як був я тому двадцять літ коло Калущина, то стара була в Калущині і я знав їх історію. Чув від людей, говорили тоді про те. Потому я пішов до Лісної волі, а вони надтягнули до мосі прилученої, потому знов кудись пішли, тепер Бог вас обдарував ними. Видно великі ваші гріхи! — і старий засьміяв ся, кашляючи.

І виринула перед очима Трясила мов списана на пергамені усї історія Латачків.

— — — Латачкова була допьюкою ...ського міщанина. Батько працював коло землі і ходив ще в міщанській сукмані — донька вже по паньки. Що тільки підросла, покинула батьківський дім: дитині було більше й бачила, що дома не робить ся добра. До того дома було їй за тісно — хотїла волі — свого хлїба. І пішла в службу; була покоївкою в повітового лікаря, кухаркою в старости — і все більше та більше поростала паньсько польським духом. Вкінці стала й Полькою (батько числив себе ще Русином). А що була гарна, то немало хлопців звивало ся коло ньої.

Аж якось раз на якімсь дам весїлю багатїй міщанин спїзнала ся з будівничим майстром Латачком. Був ще молодий і певно мав не більш трицятки. Бачили ся раз, бачили й другий — та вона на нього й не дивила ся: сказано — жонатий. Аж знов якось стрїнув сї і спитав, чи не пішла би до нього на службу. Його жінка уже пів року нездухає — перележує в ліжку, немає кому вестн дому, зварити страву, дитину доглянути. Просив сї дуже, примілюючи... Отже пішла. Латачкови поводило ся добре, мав свїй дім, щось трохи поля, все роботу і — пів року уже хору жінку.

Пішла і по якімсь часї між нею і Латачком завязали ся сердечні зносини. Стаєя стала ходити в гарних строях і до нікого уже не залицала ся — жінка Латачка вянула все більше і більше... В осенї ховає майстер свою жінку, їде за трумною і плаче, біля нього їде панна Стаєя, заводить ще більше... Люди покивують головами, показуючи на сї фор-

му, що цілком не була, як у дівчини і шепчуть між собою... Вона затулює ся великою хусткою і плаче — плаче ще дужше.

По похороні стала ходити в сукнях небіжки... По Різді взяли обоє слюб. Тільки від вітвара — вона вже інша: вперед вона була служба, а він пан — по слюбі відразу змінили ся ролі. Сейчас вона й зажадала, щоб частину поля на неї записав, що він і зробив.

Жили рік і другий і третій і було в них дві доньки: Ізя й Біня. Та на старість стала майстрови привиджувати ся перша жінка, він чув глибокі докори в душі, що се через нього пішла вона зі світа. І став шити; небіжка стала тоді частійше навідувати ся до нього і він ще лїнше шив. І тоді пригодило ся нещастє: в петверезому стані валив майстер дїм, підонхав ся під балку і вона придусила його груди. Ще тільки мав час зробити тестамент.

І знов пішла Латачкова за трумною і плакала дуже...

Доньки підростали. Вже не заглядали вони, як колись їх мати, за міщанськими хлопцями, а усміхали ся до студентів. До того треба було однак гарно одягати ся — шинула ся готівка і мати продала шивку і другу і третю, яку їй записав майстер... Колінь доньки пороблять добрі партії, панови гімназієти будуть колінь суддями, професорами і все вернеть ся з процентом. Ідуть вечірки, забави — пізно почали сьвітити ся сьвітло, кожда має уже свого, бо хлопці на перебії горнуть ся до них — але скінчило одне покоління гімназію і як камінь пропало в воду. За ним пропало друге й третє — і дїм був би пішов на ліцитацію за дрібні довги, тільки що був донькам записаний...

Та порадили добрі люди: у тій біді, щоб панни стали учительками. Що правда: не мали вони ні відповідних шкіл, ані жадного ієниту, але їх мати обтирала колінь свої бокн коло великих панів, варила в старости, послугувала в повітового лікаря... Самі панни з лиця сподобали ся досить інспекторам, — а що найважійше: се діяло ся в Галичині, де хресті й палицю старости виберуть послом, коли того захоче староста... то чому й Латачківі не мали-б ста-

ти учительками, коли того захотів староста?! Були учительками коло Калуша і відти знав їх Полонацький, та тут вдала ся Ізя в „жидівсь романе“ з дідичом, що є досить ком промітував — тому й перенесли їх далі і так далі — аж опинили ся вони у вас — кінчив Полонацький.

— Видно добрий в мене нюх! — промовив Трясило. — Я відразу пізнав ся на них та на їх звичаях і заборонив жінці та дощці приставати з ними, бо жінка дуже до них прилипла. І тяжкий камінь зісунув ся йому з грудий та повий паєнував ся: а може поза його плечами жінка таки приставала з Латачками? Не так жінка, як Галія, на Галю гірший вплив могли мати Латаківні...

— Що вони в нас не виробили! — розказував далі Полонацький — і дитий нічого не обучали і брали хабарі й мужиків надували — та що? Хлопи кінче їхати на екаргу а я кажу хлопам: вони тверді Польки, мають добрі плечі. Сидіть тихо тай уже. Прийде їх чорт — чорт їх і забере! — Та не послухали мого совіту, поїхали до старости і до інспектора і ще там кудись. А ті, як були — так і остали ся, як справували ся, — так і справують ся! Побачите: вони дівки гожі, а інспектор слабій на жіночу принаду, заїздив до них часто. Поїдеши до Львова, приплотуть старости до опровергіння — він все опровержет, а тебе ще й до суду заскаржують за обиду чести. Бо й таке чув, деє було в Городищині, читав в Галичанщині, виграв, але що за присемність волочити ся по судах?! Найлучше: сиди тихо тай уже! Прийде колісь Москаль, — ой злодій він злодій — але брат! Прийде тай добру дасть за нас науку, за нас та за усі страждання наші! Іншого ратунку вже нема!

Тут виняв табакирку, пошохав і дрозачою рукою подав Трясильови.

— Настоящая махорка! Славний чоловік Бобринський, пособія обіцяв, лише біда — вони знав їх розкрадуть... Ви не любите табаки?

— Не дурно сиділи вони у вас три роки? — промовив Трясило, нюхаючи табаку — У мене тому не бути! До нього надіяв ся на старосту та на його почуте справедливости,

нині бачу, що треба нам самим робити собі справедливість! Марка уже перебрала ся!

— То зле! Дуже зле! Я не чув того. Я глухий на то ухо, в яке ви се казали. Старості то не сподобасть ся — лучше тихо та спокійно. Прийде братушка Москаль. аж він нас поратус.

— Отче, аж се мені сподобало ся! Як би не шанував я вашого віку, сказав ся що зробити з такою політикою. Таж то неморально. — По хвилі спитав: Чому Латачки забрали ся від вас — виж їх не прогнали?!

— Самі, самі — і руками зробив жест, немов відганяв від себе усякі підозріня. — У нас гори, далеко до міста, та жко тес-то стрічати ся з паничами. Тому самі пішли далі, а тепер аж до вас зайшли — залізничі близько, отворений світ! Ось чому — самі — я пічо. Загалом я з піким не люблю задирати ся, та й ще тому не задирав ся я зі старостою, бо ставив резиденцію, моє село цісарське і міг робити прегнетствія при розписано конкуренції. Я сидів тихо і дім ни пі маю і чорт їх забрав — от і маєте доказ, що тихою роботою багато мож зробити! — і як індичка до сонця скривив голову та глянув одним оком на Трясцла.

Трясцло вибухнув сьміхом.

І по тім слові вони розійшли ся.

XV.

Вернув Трясцло і все, що чув, розказус жіщці. Думав, що й вона зверне увагу на суспільне тло, на якім зросли Латачки, на суспільні відноєннц, що видвигнули їх і зробили дівчат ширительками просьвіти — хоч з просьвітою вони не мали нічого спільного. Думав, що й порівнає вона для характеристики тих відноєнн з одного боку протєговаєнс Латачків — з другого перенесене Розметанюка — хоч до Розметанюка гони й не вмили ся! Думав, що вкінці зверне увагу й на систему у виборі люднй, які мають ширити просьвіту. Бож не ходить тут о одні Латачківні — а о ціл систему, що сотки таких Латачківних посилас у напці села — латати просьвіту! Сотки таких, що не знають — пі не

хотять знати її пароду, її його звичай, її навіть його мови, якою мають учити. Загалом учительоване стає не розсадником просвіти серед народу — а поживою галанас'єр — Латачків. Ось таке думав нан-отець і розказав жінці. Жінка пахмарила брови.

— То вона така тандита! Я уважала її інжинсровою і цілувала ся з нею на п'єски — а вона жінка простого робітника?! І як вона сьміла мене обманути?!

Розсьміяв ся нан-отець — але їмости не було до сьміху.

— Зараз завтра зірву з нею, най тільки заїде вона до мене! То відразу мож було пізнати, що вони такі — а тільки мене щось затуманило! Таж Біня вже при першій візиті мала подерту бльозку під пахою, а стара вже від першого разу брехала, як справжня жінка простого робітника! І в хаті в них негустовню: жовта софа, бордо фотелі — а зелені застелки! Десь на ліцитаціях купували! Тандита! І що мене затуманило, що я відразу не сьізнала ся на них?!

Махнув рукою нан-отець. І каже своїм звичасм:

— То все пусе! Не о то тут ходить! Сєж байка для мене, чия вона жінка та які у неї застелки — важне мені тло...

— Тло, тло!... Тобі все щось не так як у людей! Галю, Галю, ходи сюди, щось тобі оповім, будені мати що до Геня (судженого) написати.

Нан-отець і не брав ся далі толкувати, — тут треба б було зачати від сємого року, щоб сї батько толкував, не я — думав. Нані-матка розказувала тимчасом дощі, але тому що вона то вже переповідала тай що дощі було годі розказувати про 'романс' на-и Стасі із Латачком — тому змінила вона в дечім ту історію. І вийшло, що Латачкова отруїла першу жінку Латачка, змусила його, що мусів женити ся з нею, нотому і його мабуть згладіла зі сьвіта. А тепер ходить безкарно тай ще її чванить ся, що вона інжинсрова! Інжинсрова! Але палець божий сї не мпне!

— Видно аж дуже добре, що вона його не любила, коли його отруїла — замітила Ганя. То все так, коли хтось не любить, а побереть ся, то з того мусить вийти трагедія. Я то

кажу, що то так воно все! Тай майстер завинив — не мав серця, бо він міг не допустити, щоб та Стася отруїла його жінку?—говорила Галья що тепер шила собі вишраву і мріяла в одно про судженого й весіле. — — —

Наші matka ждала хвилі, коли прийде Латачкова просити її о щогідь — заходила вона звикло рашками, як наві отець був в церкві, або у селі: І їмость вже зладила собі лавить проповідь та „слово правди і науки“, яке мала проголосити Латачковій.

Латачкова не довго дала на себе ждати і два дні опісля забігла на парохію.

А було се ось так: якось перед двома тижнями була учительська конференція в сусіднім селі й туди поїхали як на балъ вистроєні Латачківні. Що правда, говорили вони, що на дармо старали ся о них адвокати, професори й директори — та дійсно й за сільського учителя булиб переспанацеровали ся, щоб тільки котрий брав. Отже як на балъ поїхали на конференцію і тут снізнала ся Ізя з учителем Наконечним. Обос відразу принали собі до внодобі: йому заімпонувало її образованє — а їй, що мав гладке личко й чорний вус і мав приготувляти ся до віділового іспиту. Отже він міг колінь бути учителем семінарії, або може й директором школи, а може й інспектором буде...

Віня не потягала за ним, кажучи, що він Руєни... але стара замітила на се, що й між Руєнцями може бути порядний чоловік...

Свербів язик стару Латачкову зараз побічи тай про все розповісти коханій їмості, але як то між жінками: в таких справах нема приязні — приязнь — приязнію — а хлопця моїй донці їмость готова ще відмовити! Того побоевала ся Латачкова й постановила мовчати аж до відповідної хвилі. До того вона й не мала часу, поїхала раз в місто за шовковими блязками для доньок — та жид не дав без гроша, мусіла у друге трудити ся через — варшавого жидиська! Усе житє в школі обертало ся тепер коло Наконечного, мати вшитувала а який він?, а кільки йому літ?, чи високий? — чи саме під нару? То знов усі радили й застановля-

ли ся, коли він приїде з першою візитою? За тим питанєм й не звертали уваги на те, що діялось в селі.

Стара була певна, що він приїде або в неділю — в сам південь, або в будній день коло четвертої по ніколі і тому все в будень мала готову каву і тісточка — в неділю обід панський. Та стало ся інакше, боякоєсь о два дні потім, як Гряспло вернув від старости, — в будній день, в сам південь, самісенько перед обідом притарабанив ся Наконечний. Стара звитала ся з ним, завела в сальон, побавила, зами приборали ся доньки і кинулась до кухні. Тут сплеснула закурена руками — як качка крилами, вишпичувши зі зимної води. І завила його до сегомого покоління! Пізнати, відразу, що Руєши, не знає коли їхати з візитою! Але на рефлексії не було часу: приїхав старети ся буде колись іншегтором, а що найважчийне чоловіком Ізі — без обіду не мож його пустити! А тут, розступи ся земле: при огні кинула й булькотіла на всю кухню бульбяна зупа й шипіла пісна мамалига.

Та не така Латачкова, щоб стояти зі заложеними руками та журити ся — раз — два закинула хустку на плечі тай обжигь на парохію. Імоєті не було в кухні — а на кухонній білєї кнїв росіл — вже заправлений петрушкою. Не довго думаючи вхопила баняк з росолом і гайда з кухні!

Ой то не з города Азова, не з турецької неволі трох рідних братів утікало, двох кінних, третій цінний-пінаншия за ними біжить-підбігає, кровцю сліди заливає — а то з парохії з великим горшком росолу пані Латачкова жене — утікає, за нею їмоєть біжить — дрібоче — підбігає, стару Латачкову кнше — проклинає.

— Я послала вчора аж до міста, щоб приніє крухоньке м'ясо — а той чорний ворон украв від огня! — лементувала їмоєть.

І до мужа.

— Зараз, такн завтра їдь мені до старости най забирає їх собі! Я не видержу вже з ними! — їмоєть була справді дуже люта — не так може ізза росолу, як більше тому.

що се зробила Латачкова, та, що звала себе інженерою — а була жінкою простого робітника!

— Маршєнко — розказувала тимчасом Латачкова до слуги, добігши до школи. — Лови курята, що бігають по нашій обістю і рік мені зараз!

— Так то чужі, то Теслі Гринька. Гріх.

— Не шєкуй! Як кажу — зараз мені рік! Я йому завтра у трос заплачу!

Що на парохії уже цілий день їмость була в досіді на Латачків, не потреба ї казати. Вечером спозирала що хвилі кризь вікно.

— В буді сьвітить ся еще, видно еще не поїхав. Певно, що они його зловлять, росіл був знаменитий, мягоньке мясо, вже ї закришений.. Ой щоб я тільки знала, як той дурєнь називаєть ся — я зараз усе йому розказалаб! Гірка буде його доля, як він побратаєть ся із тою драбнею! Се ї обовязком чесного чоловіка його упередити!

— Не пхай пальці поміж двері. Щож се тебе обходить? — говорив усе етичний муж.

— Не пхай пальців? Як то? Так то мій обовязок сліпому отворити очи. Я мушу то зробити, щоб тільки знала, хто то був. Я зараз аноїм до нього паншчу. Шкода, що я не післала Каську, щоб сінгала візника, відки той дурний...

І знов ждала мамі-матва, що як завтра прий Латачкова — (а) прийде певно сї перепросити!) — то вона за двері сї викине. Без пардону сї викине, що росіл краде від огню! — Але минав день і другий і третій, а Латачкова не приходила. Обдумала, що лішше пождати, аж трохи перетреть ся... Може прищадково стріне коли їмость, а може приїде суджаний Галі — тоді найлішше буде піти — в такій хвилі їмость усе позабуде!

XVI.

Трясєла мучила тимчасом думка про Латачків. Куди глянув, усе не сходили воши йому з думки. Пішов до школи — не бачив плоди їх роботи, стрівув в селі якого мужи-

на, той жалів ся, що винні йому за се або те, що зловили його курку й зарізали, що винні йому за масло... То знов стадав старосту і ставало йому перед очима те понижене й унокорене, якого зажив. Їздив боронити загальної — не своєї, доброї — а не злої справи, а той нані позбув його кншами.

І з думки не сходила гадка, щоби їх позбутися із села.

Тепер вже не вірив у старосту і в те, щоб він справедливо поладнав справу. Староста може й скаже при шві інспекторови, інспектор може усьміхнеть ся й обіцяє заглянути колись до Підлісок *ut aliquid fecisse Videatur! Ali* — а не правду, о яку Трясцло й громада боронили ся!...

То може би віднести ся зі всім до Львова? Ніж зі стали — а ріж ним все та все, той ступить ся, з'їсть ся. І він їздив не раз і не два до Львова. Колись брав ся до того горячо й повний запалу, вірив, що муєть виграти тай товк ся по панах і підпанках, по канцеляриях і передкоках. Та чи то все також не обридше, що сам спомни стас кісткою в горлі?!

До того діла не ставало нині уже й стиду, щоб жебрати ласки, жебрати о те, що по правді, правно, йому належить ся... Ще й може жебрати даром...

Але щож йому робити?

Треба добре надумувати ся! Як кожний Русин був дуже терпеливий, було треба аж сему шкіру із нього стягнути — тоді щойно крикнув. Так і тут: і не вірив в старосту і до Львова не хотів їхати — не ізза принципіальної причини — а тому, що вже й галицькому Русинови стало стидно.. Як би не той стид... поїхав би певно і знов просив справедливості...

Досить, що справа стояла, ще ждав, що прецінь скаже староста — а день ішов за днем...

Аж поїхав якось в місто і на ринку стрінув інспектора — вернув домів і чує, що в Підлісках був інспектор в школі. Нікого не допустив до себе і скоро відїхав в противний бік, щоби не стрінути Трясцла... І се була та шеста скіра,

яку тягнули з нього... Три дні опісля дістав Трієццо шістьмо з окружної ради.

.....Завагоджуючи справоздане ц. к. інспектора з дня 11 січня б. р. З. повідомлено Всечеснійшого Отця, що ц. к. Рада шкільна окружна ухвалила на пленарнім засідащо дня 13 січня б. р. перейти над справою пані Сабіни Латачкової до дешного порядку, а то з тої причини, що пані Сабіна Латачкова, будучи особою приватною, яко така юрисдикції ц. к. ради шкільної окружної не підлягає. Рівночасно повідомляють ся Всечеснійшого Отця, що дисциплінарне слідство переведене ц. к. інспектором проти Сабіни і Ізидори Латачківних не виказала нічого карнігідного

Староста Глажкевич”.

Аж то шістьмо дібрало ся до семої скіри Трієцла. І навіть в ній — галицькім Русній — усе забурило ся. Передумував, кільки то праці вложив він у те, щоб зорганізувати селян до просьвітної праці, щоб навчити мужика, що громада — то сила, що сила громади у єдності і в тім, щоб особнєту волю й особнєту справу підчинити загальному. Він сам один те знав, кільки терпелювости й відреченя було на то усе треба, знав як часом толкував годинами, що то є просьвіта, що то загальне добро — а потім чув за плечима, що все дуже красно говорить він — а таки пощо нам каси? — щоб з нас потім стягали сорочки — як стягали за той твердоруский банк у Львові? Годі дрожали його перви і кільки то сили контувало його пераз, щоб не бухнути гнівом та не плюнути на все! Не плюнути народови, що темний побачив ясного сонця.

Усе житє вів в недостатках, бо поза громадською працею ставало мало часу на господарку, на дбанє про родючію і „піднесенє приходів” — як се казали деякі сусіди, що звали його радикалом. Усе житє тягнув як віл без відночнєнку тяжке ярмо!

А тут прийшли Латачківні, що заблоченими ногами доптали те, о що він боров ся. Він ледви що призвичаїв ся до, аби панувало свою мову, а тут вони говорять малим

літам в школі: „по руськи вам не треба, досить, як будете зміти по польськи... — Він ледво прикладив у селі рівниці між білою подогляшкою а чорним сурдутом, попередній вчитель учив і старих — вони конали пову пенрохідну пронасть... — Він учив, щоб найбільше дбали про свою школу, бо в школі і просвіті будучність народу — а тут та школа опинила ся в таких руках!

І тоді одного разу прийшло йому на думку, щоби прогнати цих зробити у селі страйк — як волись робив у Луці. Ту було й легше його перевести бо не вимагав він жадних жертв, а тільки най ніхто нічого не дасть галахасам — ні продасть, нікуди не піде — ні поїде. А вони відьгати від міста і сьвіта, тимбільше в зимі. — най ширять свою культуру.

Тепер було йому й дивно: чому скорше не знав на ту думку, вонаж така проста! Дурно тільки часу втратив, дурно їздив просити о ласку — тим більше, що мав народ за собою! В народі є сила — а він єї місто скрінити — приєднав еще до сну. І кілька днів по тім зачав ся в селі бойкот проти Латачків. З уст до уст тихцем ішов зазив. Як часом ширять ся слабість, забираючи із кожної хати свою жертву — так і тепер ніхто не видів, ніхто не чув, хто говорив та зазивав, а з хати до хати, з уст до уст ішов зазив:

— Не має справедливости на сьвіті — ратуймо ся самі. Будьмо панами на своїй землі!

Навіть корчмар ішов з мужиками. Його швагро мав склеп в місті, у нього набрала Латачкова ще в диті матерій і не заплатила. Упоминав ся раз і другий і третій, вкінці стратив терпець, і паншав до неї обидливу картку, що вона злодійка, добро його розкрадає. У відповідь заскаржила його Латачкова перед суд за образу честі, а суд засудив його на два тижні арешту. І надію втратив, щоб гропі дістати і ще два тижні переждів ся...

І жид за жид став до бойкоту разом з мужиками.

XVII.

Заняті евангелом Наконечного Латачки й не бачили

хмар, що збирали ся над ними. — Що Тряєнло їздив зі скаргою до старости, знали .Латачки від самого таки інспектора. Сейчас зладила ся .Латачкова побічи до Тряєнла і зроби́ти йому сцену, якої ще й не бачив, так дуже розгнівала ся... По хвилі подумала однак: небаром буде Ізше весіле, потреба буде не одного... І той індик, що походжас по приходу́тві, придав би ся... і ті качки що там цілий день квакають, придали би ся також, коний пераз буде треба в місто, а про тарелі й відельці вже й не згадувати! От лишне в нас вже по весілю скочить до пона і дасть йому науку. Сяж підлість денунціювати тих, з ким в привязії жисть ся, се дволичність! Але почне лигь ся вона сще з ним — по весілю.

Ізя була загалом противна, щоб понови дорікати. Інспектор знайшов все в порядку і радив їм подати ся о запомогу, а він вже постарасть ся, що сі дістануть. Отже мати повинна хіба в благородний, великодунний спосіб пімстити ся: вона — стара повинна піти і в руку молодного пона поцілувати та й подякувати за те, що вистарав ся їм о запомогу — але й се також уже по весілю.

І до їмості в гості сще не ходила. Гнівала ся не лишне на пона, але і на їмость. Хоч з другого боку так і свербів сі язик сказати їмості, що Ізя — сі Ізя уже віддасть ся! Свербів язик, що вже й без судженого Галі хотіла скочити. скочити хоч на одну хвильку... Аж зирк, а тут їде якоеь сама їмость в місто. .Латачкова не вдержала зі своїм гнівом, закинула хустку на плечі й біжить до санок.

— Як ся маси, моя кохана Галюсю! — злебеї́ла стара до їмості. Підійшла близне та й сплеснула руками. — А бодай би мене побіло! То ви, — а я взяла вас за доньку! Де ви купили такий чудовий капелюх, що я аж не пізнала вас?!

— Ненцирі компліменти, облудні компліменти, я вже розумію ся на тім! — остро відповіла їмость.

Але .Латачкова пічо, обєкакус санки з усіх боків і язиком поплєскус.

— Який у вас смак делікатний та піжний. І хто вам

— зробив таке делікатне футро? А зарукавець де ви такий купили?

Їмость виставляє лице з хустки таї усьміхаєть ся, рачкова розмову вже на иньні пляхи.

— Радуй ся, кохана їмость! Радуй ся! — промовила, беручи паню Тряєцлову за руку. — Радуй ся! Моя Ізя уже віддаєть ся! Я тому й вибігла до тебе. Прости мені все.

— За кого? Кажіть за кого! — питала і так цікава їмость. — Тамто усе байка.

— Вперед радуйте ся! Одна ти в силі мене зрозуміти. Їмость виставляє лице з хустки таї усьміхаєть ся, радусть ся...

— Лішне радуй ся... лішне! Ти не тїшии ся, як треба.

— Кажіть вже за кого, тоді й більше буду тїшити ся. Кажіть вже раз, бо дуже я цікава.

— Ой ти про нічо та нічо не питаси, а лиш „за кого“ та „за кого“? Він дуже добра партія, він буде колінь директором в Стрию, інспектором або й професором в Станіславові. Чогож хотіти більше?

— Чим-жеж він тепер? — спитала петерцеліва їмость. — Тепер чим він є?

— Ага! Тепер! — і Латачкова ломить руки. Йї сараці, що ще не давно віддавала дошки за адвокатів і докторів йї дуже тепер нїяково, що він простий сільський вчитель. І відказує: Тепер чим він є? А за кого-ж віддавала-б я свої дошки — як не за порядного чоловіка. Яж все казала, що не дивлю ся на становнеко — а тільки на характер — на характер! І на те, щобн був порядним чоловіком.

— Але яке його становнеко?

— Ой Боже, мій Боже! Ти все одно і те саме! Таж я уже казала, чого еше питаси?! Він буде директором в Стрию, інспектором у Львові, або професором в Станіславові: Яка я щаслива, що така добра партія пригодила ся моїй дощі.

Щів години вони ось так говорили, в коло обертаючись, мов кінь при кираті. І їмость, пічо не довідавши ся.

поїхала далі — ще більше цікава. Не вдержала і питає візника:

— Михайле, а може ти знаєш, хто то до школи їздить тепер до наших.

— Та то прошу їмость Яць.

— Який Яць?

— Та во з Волі син дяка. Яць, він ніби є навчителем десь там. Не скажу, бо не знаю, де.

Зітхнула їмость глибоко.

— „Ще тільки раз мене Латачкова надула, а більше уже ні!“ — і знов гнівається ся на Латачкову. То все таки правда, що муж говорив! Аж тепер показало ся! Відразу пізнати, що то жінка простого робітника. Де-ж би шньна за такого Яця доньку віддавала?!

XVIII.

Якось з початком січня освідчив ся Наконечний Ізі. Були виїздили на прохід. Тоді Ізі вискочила на кону сідлу перед школою таї деклямує сцену зі Словацького Кордіана на вершкы Монт-Вьянка.

Tu szeptę... lękam się spojrzeć w przepaść świata ciemną.

Spojrzę... Ach! pod stopami niebo i nad głową

Niebo... Zamknięty jestem w kulę kryształową,

— — — — —
Jam jest posąg człowieka, na posągu świata...
— — — — —

Вітер розвівав сї волоса, очи піднесла до хмар.

— Музо моя золотенька! Яні чудові вірні ти укладаєш! — подумав Наконечний і сеїчас попросив єї о руку. Вертаючи спер голову на сї рамя її розміряний шентав:

— Звичайна рутенка може її буде чутлива піжна — але то все такє примітивне, що аж гідко! А в вас, панно Ізю, такий артизм, така гарна--артистична душа! Незвичайна естетика розум та інтелігенція, розкриває передімною ціле море грації, принад та розкошній. Ви всім тепер для мене.

— Я не думала ніколи віддавати ся, а хотіла поєвья-

тити ся одній тільки школі, але скоро пізнала вас, — дяк вам і тільки дяк вам зміняю своєю постановою...

І саме тоді коли Наконечний мав знов приїхати, щоб обговорити реченць весіля — зачав ся в селі бойкот. В передодень післала Латачкова в село слугу, щоб принесла зо дві молоденькі курки й масла й яблук і ще там чогось. По добрій годині вернула слуга без нічого.

— Ніхто піде нічо не хоче дати. Кажуть що панци зле вчать, а пані хотілиб все за дурно. Кажуть, аби пані йшли собі по то все до пшехліра... Або я знаю, що вони хотять? Так казали у селі тай я так кажу.

— Хто таке казав? Дурне говориш тай тільки. Засиділа ся в селі тай тепер верзеш, що ніхто піде не хоче нич продати! Марш мені ще раз у горішний кут, бо на сто чертів тебе нажену, йолупе оди!

Пішла слуга і знов з нічим вернула.

Поміркувала Латачкова хвильку тай каже до дельок:

То — все через того диявола пона? Ой не дарую я йому свого. За дурно не дадуть, то дадуть за гроші. Нема вже що робити, треба й заплатити. — Одягла ся й сама біжить у село.

Оббігла в перед тих, що ще нічо їм не винна — та всюди відповідь одна: нема. Тоді кинула ся вже й до тих, яким була винна.

— Добре, я продам вам і дві курки — каже Олексиха — та ще вперед заплатіть за давні курятка.

— Кумцю, заплачу! Я й тому прийшла, кільки вам дати?

Взяла Олексиха гроші тай каже, що тепер курок на продаж у нїої вже цілком нема.

— А діточки ваші усі здоровенькі? Усі дужі? — питає солодко Латачкова, але нїшій на то не зловил Олексиху — у неї відповідь одна: нема. Побігла тоді Латачкова до Матія, а там нарубок рубас дрова.

— Вам курочок треба? Таких біленьких — еше молоденьких?

— Ая, таких, таких, мос серденько. Покажи котрі і клич зараз маму.

— Та що, як курочок нема? Але може могли би бути когутики, підкішятки?

— Мені все одно, показуй котрі.

— Та коли й когутиків нема — і шкїрить до старої Латачкової свої зуби.

— А бодай би тобі на віки так губи покривило! — і далі побігла. В одного господаря замкнені двері, у другого вибіг проти неї нес, побігла до жнда — але й він каже: запла-тїть давне... До читальняного склепу уже й не вступала. — Хотїла найти конї, щоб самїй поїхати у місто, та ніхто й коний не хоче дати. Побігла до парохїї, але й тут їмость замкнула перед нею двері. Та як? За Яця доньку віддає — і їмость малаб єї прищмати?!

Вечером утїкла й слуга.

І серед таких обставин приладжуй ся до прийнята пареченого! Замїтає сама панї Латачкова, сама мнє пачнє, самї панни вигладжують підлогу. Гїрко жити на сьвітї між некультурним хамством — зїтхає стара і пригадує собі, як колись була покоївкою... кухаркою... Ну, тоді бодай муєїла робити — а щїї? — усе через тих хамів! Бо вона ніяк не розумїла, чоґо се хотять вони від неї?! Щож злого вона їм зробила? Кождий повинен жити, як умїє. І вона тягнула із житя корпєти, які вдало ся. Чоґож вони хотять! І на старїсть не дадуть спочати!

Вечером промовила Ізя.

— З того всеґо/видно, що проти нас є заговїр в селї. Що ж то буде, як в ночі нападуть на нас?

— Дурне говориши! — потїпнала мати, хоч та думка і єї трївожила, тїльки донькам нічоґо не хотїла казати. Молоде — єще перестрашїть ся.

— То дуже можливо! — продовжала Ізя.

— Нападуть, убють, обрабують тай роби тоді що хочеш! І пощо ми йшли сюди? Так добре нам було в Лїсній Волї при старім Полопаньськїм, що все сподївав ся Москалїв. Ні, скортіло вас далї. А я казала, що чула, що тут самї

філософи, радикали, акафісти. І що тепер буде?! Треба конче, щоби й сторож почував із нами. Біно йди та заклич його конче.

— Таж ти старша, йди сама.

— Чого ви страшите мене? — сварилася мати —
Йдуть обі й кликніть з-за дверей, коли вже так конче хочете. Мені його не треба... він вчує й прийде.

Вийшли обі зі світлом до сінниї та вже не важили ся від рупдука отворити двері. Там певно сидить хтось зі сокирою! З криком вернули назад.

Позасували усі двері, поїдипрали столами й кріслами, вікна коцями заслонили, у другій кімнаті світять світла, щоби змилити розбійників — і всі три кладуть ся разом, обнімаючись руками. Як вмирати — вмираймож разом. Латчкова кладе крім того коло себе горнець з понелем, щоб розбійникови засипати очі. Ізя бере довгу щітку, щоб здалека звалити його з ніг, Біня гачок, щоб голову розбити.

— Біно, ти спиш?

— Ні...

— Бо й я ще ні.

— — — Ізю ти спиш?

— Ні...

— Бо й я ще ні. Ізю, а що би було, колиб він виліз спід ліжка і нас зловив за ноги? Чому ми не подивили ся під ліжка? Мамо, ви спите?... — Щось рухається коло мене!...

Як рано пробудили ся, було всюди тихо й спокійно. Уся земля покрита білою плахтою. На дворі тріскучий мороз. до ясного сонця лицали-ясні хрусталики снігу, немов хто землю обешав би білими перлами й лискучими цвітами. — І в селі спокій.

Щось в кілька тижнів онісля випроваджували ся Латчки з Підлісок. Староста, як се перевідав ся Трясило, намовляв їх, щоби остали, але безуспішно, післяв був навіть двох жандармів у село для їх оборони — та вони сиділи без діла, бо й перед ким мали їх боронити? Всюди був супокій і тиша — зимова тиша в галицькій селі. — —

Гурмою облягли мужицькі вози ніколу, як прийшло ви проваджувати ся Латачкам — того вже не жалували. Ота-ра Латачкова аж розплакала ся, з усіми хотіла в пнеки пі-лувати ся.

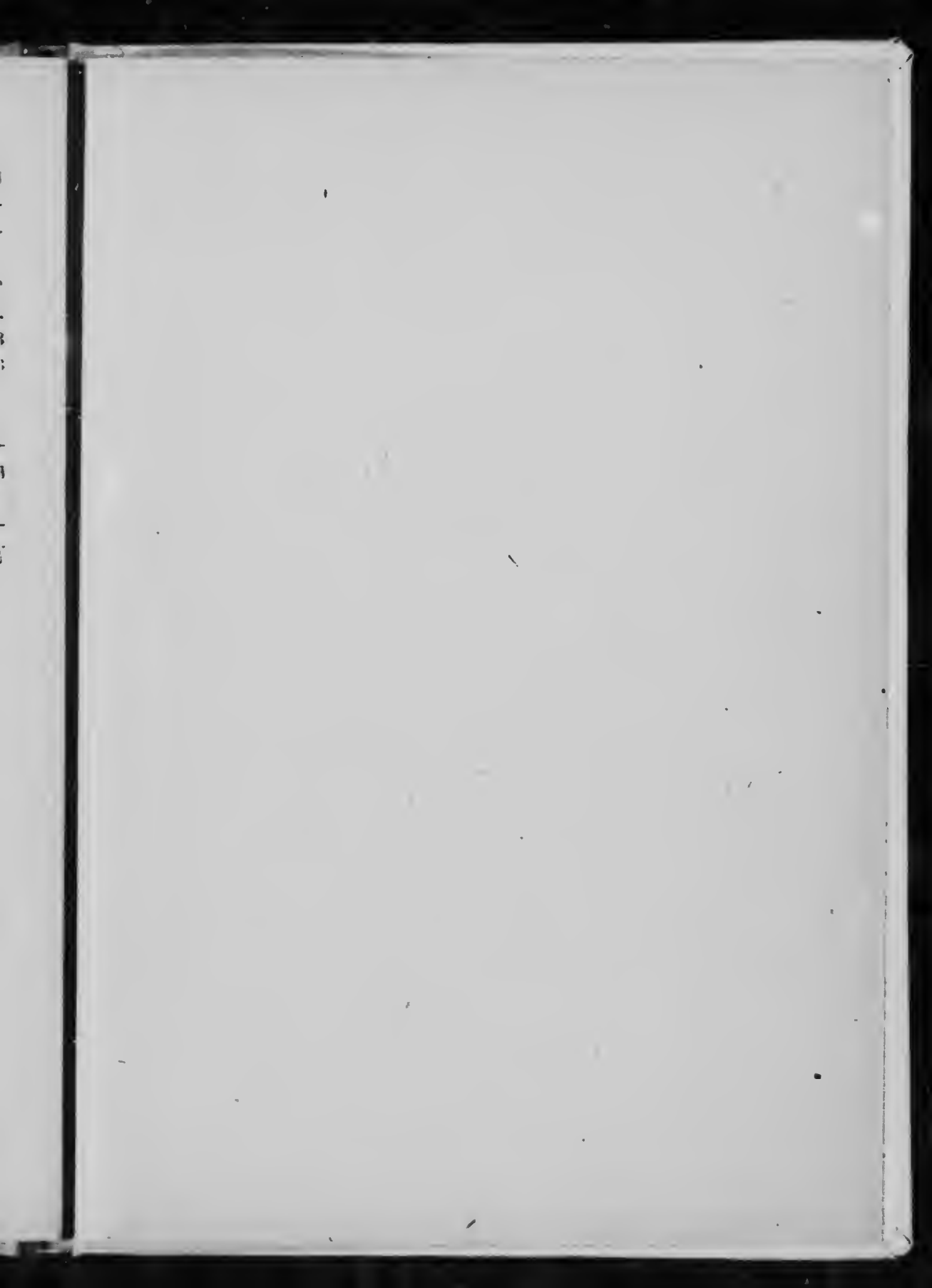
— Діти мої, як жаль мені вас покидати, як жаль, що не у вас зробила я донці весіле... бо знайшов ся лютий ворог, що розбив нашу приязнь... Бодай би він не мав потіхи із своїх дітей, бодай пнеки йому покрутило, бодай собі икнув як камінь у млині!

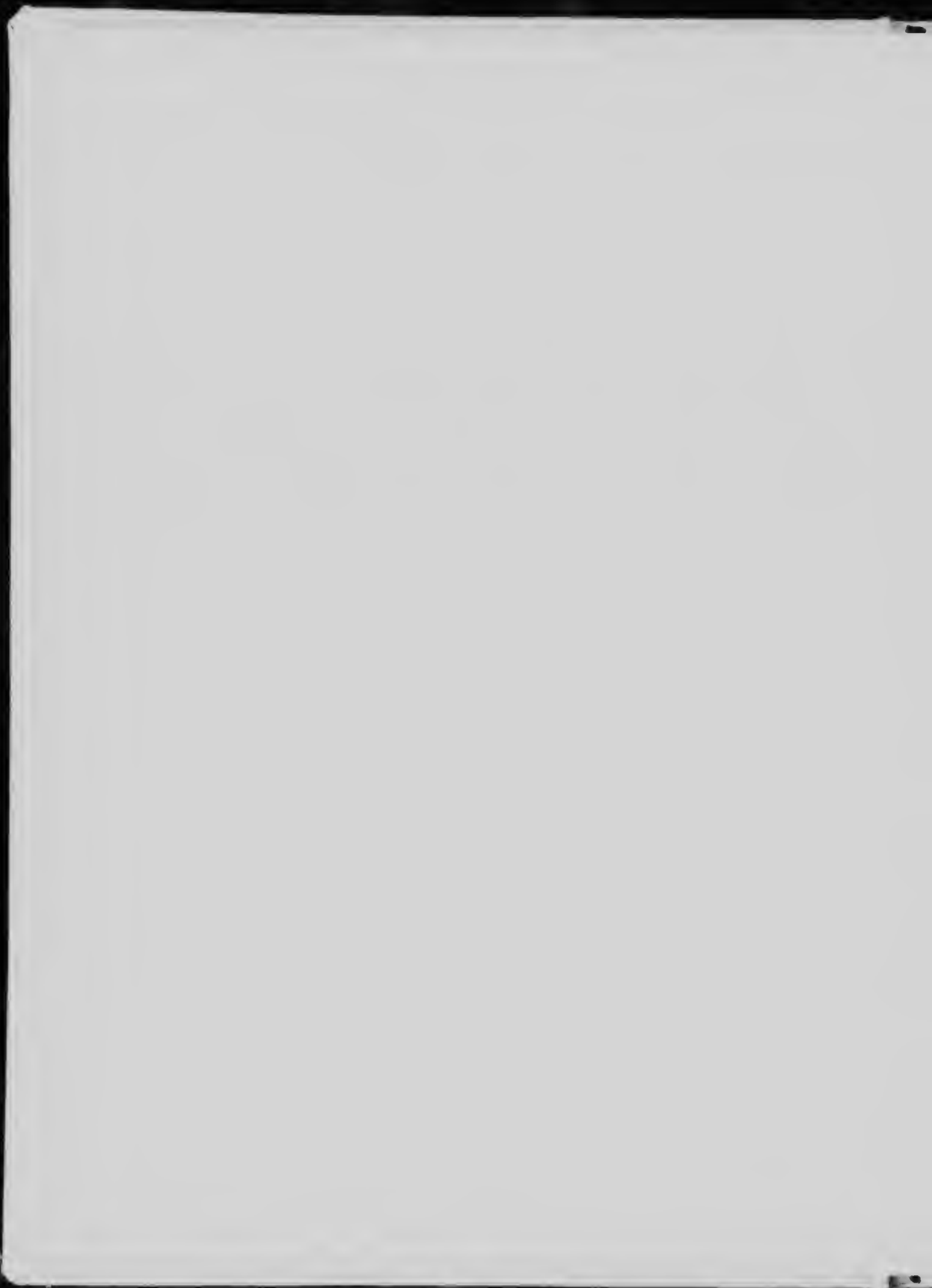
Та передні вози вже рушили в дорогу.

Рівночасно дістав отець Трясило повідомлене зі шкіль-ної ради, що приходить новий учитель зі жінкою. Що він був за один — Трясило не знав.

— Та не журіть ся, панови громадо — говорив мужи-кам. — Як що не піде нам під руку, ми вже знаємо антику на таких панів...! — —

Д. 9. грудня 1909.

Про полові справи.

Книжочка лікарська котру кожний повинен перечитати і наупити ся дечого пожиточного для свого життя. — Ся книжка кождому придатна. — Ціна..... 30ц

Порадник Лікарський. — Ціна..... 20ц

З Житя Первісного Чоловіка і Сучасних Дикунів. — В. Лупкєвич. — Переклада Олена Охримович-Залізнякєва. — З 23 рисунками в текстї.

Вже сам заголовок книжки каже сподівати ся, що говорять ся там про дуже цікаві річї, бо і хтож не цікавий знати, як жили наші прародичі або й теперішні дикі люди, про яких такі дава кожний чує ще в дитинствї. Книжочка поділена на три частї розділів, а в кождім з них говорить ся про якусь иншу сторону життя наших поселенців або теперішних дикунів. До кождого розділу додано кілька образків, які пояснюють ще лишне то, що написано. — Ціна 25ц

Житє. — Написав Гнат Хоткевич.

Книжочка не велика, написана однак дуже цікаво і легко. — Що таке житє? Питанє легке а так трудно на него відповісти. А прещїнь нема місця на землі, де би не було гіякого життя. Чи підете на далеку північ, в царство вічних снігів та лєдів, чи до згорілих під сонцем пустинь полудня, де за тисячі миль нема каналї води, чи підіймете ся на високі, найвишї на землі гори, чи спустите ся на яку тільки можливо глибину — всегда знайдете житє. — Питанє: що таке житє? — Ціна..... 15ц

Поміж Землею а Небом. — Написав Микола Чайковський.

Автор приступно розвідує про найважнійшїй здобуток людського розуму, про завойованє людиною воздуха. На вступї дає загальні відносини про літанє взагалї: длячого одні сотворїня літають а другї нї, про воздух і воздушні тіла, як літають птиці, різні роди приладів до літаня. В кінци говорить про балони і літаки себто машини до літаня. Численні ілюстрації улекнуть зрозуміне прочитаного. — Ціна..... 10ц

Важнійші Права Канади. — Зібрані для українських фармерів і робітників. — Ціна..... 35ц

RUSKA KNYHARNIA

848-850 Main St.

Winnipeg, Man.

СПІВАННИКИ

НАКЛАДОМ РУСЬКОЇ КНИГАРНІ
і інших видавництв.

Наша Дума

Українсько-Руські народні пісні. Зібрав і для ходу вложив
Філарет Колесса.

Наша Дума містить майже виключно українсько-руські народні пісні т. е. такі, що їх складає і співає сам народ. Се варазом перша збірка народних пісень в чотироголоснім хорівім укладі. Цілю сього видання — як зазначує композитор — в подати укр. співучим кружкам свіжии а до того интений корм, щоби наші співаки через свою рідну пісню підносили народного духа і помогли зрозуміти та оцінити широким масам нашого укр. громадянства велику вагу і красу народних пісень.

Наша Дума ділять ся на дві головні часті: I. мішані хори, II. мужеські хори. Кожда часть обнимає 25 пісень на чотирь голосен. Поодинокі пісні сеї збірки, споріднені з собою тонаціями дучать ся в малі групи так, що можна їх співати разом мов малі в'язанки пісень. Групи сі зазначив композитор у змісті скобками.

Всім укр. драматичним а взагалі всім укр. співучим кружкам поручаємо сей збірник горячо. — Ціна..... \$1.50.

Найкрасші народні дівочі пісні.....	25 ц
Збірник народних пісень І дум.....	30 ц
Пісні про Канаду і Австрію.....	40 ц
Коломийни, Думки, Шумки.....	15 ц
Збірник найкрасших українських пісень.....	25 ц
Новий збірник народних пісень, дум, думок, коломинок і пісень весільних.....	25 ц
Січовий Співаник. — Ціна.....	25ц
Український співаник, 176 сторін.....	40 ц
Робітничі пісні, (всі старокравці).....	25 ц
Пісні Рекрутські до маршу на погу і пісні жартобливі....	20 ц

КВАРТЕТИ

Українських Народних Пісень на мішаний хор. — Зібрав і обробив О. В. Стех, ч. св. В В се в одишоке українське видане.. 50ц

RUSKA KNYHARNIA

848—854 Main St.

Winnipeg

4966x9c

